

Kvinnan, staven och graven

En möjlig völvas grav i Klinta, Köpingsvik sn. Öland

Magisteruppsats i arkeologi VT 2011

Stockholms universitet

Författare: Theresia Rosengren

Handledare: Ing-Marie Back Danielsson

Innehållsförteckning

Inledning	2
Syfte och problemformulering	2
Frågeställningar	2
Bakgrund	2
Teori och metod	3
Fornlämning Köping 59	3
Grav 59:2	4
Förteckning över föremål från Klinta 59:2	4
Grav 59:3	4
Förteckning över föremål från Klinta 59:3	5
Peterssens presentation av fynden	6
Utställd och framställd	7
Klintastaven	8
Andra stavfynd	9
Birkastavarna	9
Jägarbacken	10
Gävle	10
Aska	11
Symboliska bärare	12
Tolkningar av stavar	12
Spridningsbild	13
Handelssymbolik	13
Manliga och kvinnliga symboler	15
Offertolkning i Oseberg	17
Analys	20
Analys – staven	20
Analys – graven	21
Osteologisk bedömning	22
Tolkningar	23
Osteologiska resultat	23
Offertolkning	24
Staven	25
Graven	26
Slutsatser	27
Sammanfattning	28
Referenser	30

Abstract

A spectacular iron rod found in a Viking age grave from Klinta, Köping parish, Öland led to the presentation of a woman as a possible völva. A man is also a part of the same burial context, in time he was presented as a sacrifice to the woman. The material however tells another story and this thesis presents a different picture of this double grave where the man is part of the same burial, rather than a sacrifice to the woman. There is possibly a third individual involved in the same context and my conclusion is that the individuals buried in Klinta very possibly may have been members of the same family. If regarded as such, less focus should be on the iron rod and just one of the individuals and more focus should be put on all parts of the complex burial context.

Omslagsbild: Klintastaven rekonstruerad. Källa: Statens historiska museum.

Inledning

Vid byn Klinta, öster om Borgholm i Köpings socken, Öland, finns rester av ett gravfält. År 1957 gjordes en utgrävning av några av anläggningarna på gravfältet, och ett röse visade sig då innehålla en mycket rik brandgrav av en kvinna. Hon hade sannolikt bränts i en båt att döma av det stora antalet båtnitar. I detta röse återfanns en järnstav som p.g.a. sina unika attribut har varit föremål för arkeologers fascination och även diskussion. Attributen består bland annat av att dess topp uppvisar en miniatyr av en vikingatida hallbyggnad med möjliga vaktande djur, att den har en korgliknande konstruktion och mångsidig bronsknopp nära skaftet och längre ner vargliknande djurkäkar som omsluter tenar. Staven har framför allt tolkats som en völvestav i tidigare forskning. En völva var en slags spåkvinna som siade om framtiden, och staven var ett av hennes tillbehör (völva betyder också stavbärrerska). Även andra stavar från yngre järnålder har tolkats som völvestavar. Men varför har tidigare forskning ganska ensidigt betonat att Klintastaven, och även andra stavar, hör till völvor? Jag vill i uppsatsen undersöka varför det verkar vara lättare att tolka kvinnors makt som kultisk framför socio-ekonomisk och jämställd med mannens i ett samhälle där handel spelat en stor roll.

Syfte och problemformulering

Uppsatsen har som övergripande syfte att ur ett genusperspektiv granska olika tolkningar av kvinnans roll utifrån fynden av stavar under vikingatiden. Specifikt granskas ett stavfynd från Klinta, och problematiken med att applicera samtidens könsroller på forntida samhällen belyses. Härigenom önskar jag nå ökad förståelse för kvinnors olika roller under vikingatid. Ett delsyfte med uppsatsen är även att diskutera den man som brändes tillsammans med Klintastavens ägare, men som gravlagts intill i en egen anläggning., Denna man har i tidigare forskning entydigt tolkats som ett offer till kvinnan. Denna tolkning har jag under uppsatsarbetets gång kunnat ifrågasätta, och jag vill istället vill omvärdera mannens och kvinnans relation till varandra.

Frågeställningar

Vad är Klintastaven och vad var dess funktion? Vad kan gravmaterialet säga om vilken roll eller vilka roller kvinnan i Klinta hade i livet, var hon en god köpvinna eller en völva med magiska krafter? Vem var mannen och finns det något i materialet som bekräftar offertolkningen eller har mannen offrats i moderna tolkningar för att framhäva kvinnan?

Bakgrund

Susanne Bögh-Andersen tog sig an stav- och spettmaterialet i lic-avhandlingen *Vendel- och vikingatida stekspett, ej blott för köket* (1999) där hon bland annat delar upp de olika spetten i fyra typer. Neil Price (2002) skriver utförligt i *The Viking Way* om stavarna som völvestavar och deras kopplingar till sejd, völvor och schamanism. Price kritiserar även Susanne Bögh-Andersens verk och typologier. Enligt Price (2002:187) är typ I, II och IV tveklöst just stekspett medan han anser att typ III, till vilken Klintastaven hör, bör tolkas annorlunda. Men Bögh-Andersen utvecklar inte riktigt idén att spetten varit något annat. Titeln till trots delar hon främst in spetten i typologier och redogör för vilka andra ”köksgeråd” man funnit i kombination med spetten. Även om hon nämner att somliga spett kan haft en annorlunda funktion lämnar Bögh-Andersen något mer att önska. Däremot presenterar hon en god

överblick och spridningsbild över stavar och spett även om de haft olika funktion. Ingrid Gustin (2010) kritiserar Price hårt i artikeln *Of rods and roles* och hävdar att just de argument Price framlägger som bevis på att dessa kvinnor varit völvor och stavarna völvestavar talar för motsatsen, nämligen att kvinnornas makt varit världslig och att Prices tolkningar förminskar deras möjliga roll som handelskvinnor.

Teori och metod

Genom att analysera olika forskares tidigare tolkningar, samt fynden från graven i Klinta och jämföra dessa med liknande fynd och tolkningar från bland annat Birka, hoppas jag få nya perspektiv på vem kvinnan i Klinta var och vilken roll eller vilka roller hon kan tänkas haft i samhället. Det är ur ett genderperspektiv som materialet kommer att granskas med ett komparativt arbetssätt där liknande gravar och gravfynd tas upp. Förhoppningsvis leder detta till nya infallsvinklar och nya tolkningar. Jag kommer att granska stavens symbolspråk och funktion i en studie av olika möjliga sätt att se på staven. Jag vill även granska förhållandet mellan kvinnans grav 59:3 och mannens grav 59:2 och ifrågasätta mannens roll som offer till kvinnan, något som tidigare inte har gjorts. Jag kommer nu närmast att presentera fornlämning Köping 59. Därefter nämner jag relevanta referensmaterial såsom stavfynd från exempelvis Birka.

Fornlämning Köping 59

Klinta ligger vid Köpingsviken och vid dess strand har en vikingatida och tidigmedeltida handelsplats funnits, något som själva namnet Köping vittnar om. Klintas gravfält har beteckningen RAÄ 59. Här har sju gravar undersökts under de senaste 60 åren varav samtliga, med undantag för ett, var stora rösen. Båtbrandgravar är ovanligt på Öland, men fyra av gravarna har troligen varit av båtbrandgravskick. Utgrävningen av en hög och två rösen fick år 1957 göras under tidspress men med mycket gott resultat från det ena röset. Det av utgrävaren rekonstruerade begravningsförloppet inkluderar två individer, en kvinna och en man som tillsammans bränts i en båt där grav 59:3 var belägen. De vilade sannolikt på, eller hade täckts av, en björnfäll vilket fynden av björnklor och tåfalanger talar för. Skeppet var lastat med rika gravgåvor som omfattade hela hushållet, personlig utrustning, bruksföremål och ett stort antal djurarter. Efter kremeringen av de båda har benen sorterats och rengjorts. Framförallt synes kvinnans ben separerats från mannens för att sedan gravläggas i röse 59:3. Mannen begravdes några meter intill under hög 59:2. (Bögh-Andersen:77).

Mellan den 21/5 och den 11/6 år 1957 genomförde K.G. Petterson med hjälp av biträdande fil.stud. Erik Hofrén en utgrävning av fornlämning 59 i Köpings sn, Klinta 3:2 och 3.3 på Öland. Grav 59:3 var ett röse med en båtbrandgrav daterad till 900-talets mitt och med brända ben till största delen efter en kvinna. Fornlämningarna motsvaras av nr 59:2, 59:3 och 59:4 i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister över Köping. Den 15 april 1957 önskade markägaren få de tre fornlämningarna undersökta och borttagna snarast efter att tio år tidigare ansökt om detta och den 24 juni samma år fick markägaren tillåtelse att borttagna resterna av de undersökta fornlämningarna. Utgrävningen var därmed något av en räddningsutgrävning. (Rapport 1957, ATA).

Grav 59:2

Graven bestod av en helt övertorvad hög utom på ett 3,8 m stort område i SÖ där det belamrats med odlingssten. Högen mätte ca 15 m i diameter och 1,3 m i höjd. Högen hade en kantskada i S efter gammal odling. Norra delen tvärades av en stenmur och var norr om denne avskuren av en bygata. Fyllningen bestod av kalksten och gråsten i storlek 0,2-0,4m och sand. Placerad direkt på den dåvarande markytan som vid utgrävningen bestod av ett 1-2 cm tjock humuslager och under detta orört grus. På den ursprungliga markytan belägen i högens centrum rymdes ett brandlager 2 x 3 m i diameter och 0,25 m djupt (NÖ-SV). Föremålen låg till synes spridda utan ordning. Laggkärlsresterna var dock samlade och laggkärlet tros ha placerats obränt i brandlagret och myntet påträffades NÖ i kärlets närhet. (Rapport 1957, ATA).

Förteckning över föremål från Klinta 59:2

Silvermynt, arabiskt. Ovalt spänne, dubbelskaligt, brons. Knapp, brons, fragmentarisk. Knappar, brons, 10 st. Tungformade beslag, 2 hela och 2 fragmentariska. Korsformade beslag, brons, 3 hela, 3 fragmentariska mindre beslag samt två fragmentariska större samt ett tiotal mindre fragment. Beslag, brons och järn, 4 fragmentariska samt tre smärre fragment av do. Beslagsfragment, 11 av brons och järn. 5 Bronsbleck. Vågbalans, brons, fragmentarisk. Våg dosa, brons, 2 fragment. Svärd, järn, brutet i två delar. Järnband till laggkärl, sammanlagt 100 fragment. Kantbeslag, järn, 3 st. Järnfragment, 20-tal. Nit, järn. Ögla, järn (nyckel- handtag? Jämför grav 59:3). Järnfragment. Järnbleck, genombrutet, 8 fragment. Pärlor, 16 st. Kamfragment, 6 (7) st. 1 bennålsfragment. Spelbricka, ben. Spelbrickor, 17st, kalksten. Brynsten, skiffer, fragmentarisk. Kolnat, runt trästycke. Träkol. Brända ben, 10,1 l. (ATA).

Det mindre antal benfragment tillhörande människa var från en man, även om graven främst rymde ben av häst och hund samt björnklo- och tåfalanger. Föremålen låg spridda utan ordning medan svärdet, som brutits i två delar, hade en medveten placering. Klingans nedre del låg horisontellt i brandlagret och dess övre del var nedstucket i brandlagret med hjaltet uppstickande. Föremålen tycks stundom vara slumpmässigt utvalda och ditlagda i mannens och kvinnans gravar, medan svärdet och ”spettet” förefaller vara medvetet placerade i vardera grav, och staven hade tillförts kvinnan. (Bögh-Andersen: 80).

Grav 59: 3

Graven bestod av ett röse ca 13 m i diameter och 2 m högt. Röset var omgivet av lövbuskar och gammal odling, övertorvat utmed kanterna och odlingssten uppkastad mot väster kant. Fyllningen utgjordes av kalksten och gråsten i storlek 0,1-0,5 m varav de mindre stenarna låg ytligt och avrundade rösets yta. Under röset fanns ett ca 2 cm tjock och delvis svartfärgat humuslager och under detta fanns orört grus. I rösets centrum fanns ett kraftigt brandlager som mätte 2,2 x 2,5 m (NÖ-SV) och ca 0,45 m tjockt. Kalkstensflisor i snittstorlek 0,45 m täckte brandlagret.

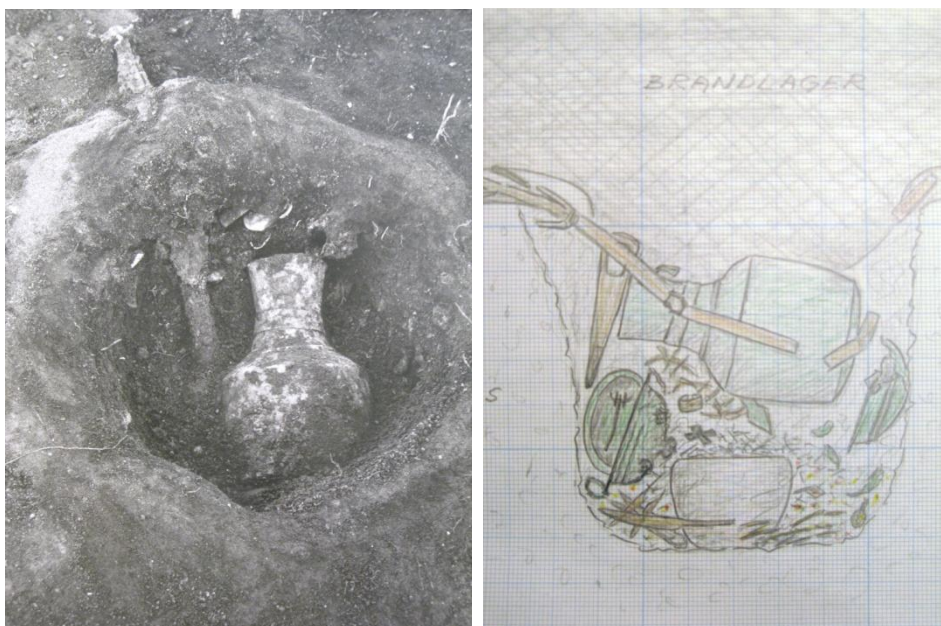
I det orörda gruset under brandlagret påträffades en 0,4 m djup nedgrävd grop med måtten 0,45 m diameter upptill och 0,35 m diameter nedtill. Det uppgrävda gruset från gropen fanns uppkastat i en hög omedelbart söder om gropen i brandlagret. Ytan runt gropens kant höll ett ca 3 cm tjockt fast grått lager med sexsidig ytterkonstruktion med ett tvärmått på 0,65 - 0,7 m. Den sexkantiga formen återkommer i fyndmaterialet i form av ett sexkantigt silverhänge.

Ett lerkärl var placerat i mitten på gropens botten och var fyllt med rena brända ben. Pärlor fanns spridda i hela gropens jord- och sandfyllning med en koncentration i gropens botten SSV om lerkärl, där även ett obränt fågelskelett (höna) låg. I kanten av gropen SSV om kärlet låg det sexkantiga silverhänget. Kniv, saxar, silverring och en bronsring låg i norra delen av gropens botten, en andra bronsring påträffades i ÖSÖ tillsammans med delar av en glättsten, nyckel och delar av ett bronsfat. Två ovala spännbucklor låg över saxarna. På lerkärls brända ben låg ett korsformigt bronsbeslag. Hoprostade kedjor påträffades i gropens östra kant i nivå med spännbucklornas överkant (något som kan tyda på att kedjorna suttit samman med spännbucklorna och möjligen haft föremål hängande i sig). Bronsfatet, delvis sönderbrutet, stod på högkant i gropens södra kant. Överst i gropens norra kant låg yxa, bronskanna och ”mättet” som ursprungligen legat tvärs över gropen men som under massornas tryck sönderbrutits i delar. (Rapport 1957, ATA).

Förteckning över föremål från Klinta 59:3

Brandlagret: Silvermynt, arabiskt. Remändbeslag, brons, 2 st. Likarmat spänne, brons, fragmentariskt. Hänge, brons. Selbågskrön, brons. Bronsband. Nitar och spikar, järn, ca 200 fragment (handskrivet bredvid de senaste två fyndkategorierna stod att läsa: 125 inkl. 15.1.62, se 59:4!59:2!) Järnband, 10-tal fragment. Järnbeslag, fragmentariska 2st. järnbeslag, fragmentariska, 4st. Järnbleck, 3 fragment. Järntenar, 5 st. Järnkrok. Järnfragment, obestämbara. Pärlor 33 st. Glättsten, glas, 3 bitar. Trähandtag, 2 fragment. Föremål av horn, 3 fragment. Skal av hasselnöt. Brända ben.

Gropen: Hänge, silver. Kanna, brons. Bronskärl, 2 större samt ett flertal smärre bitar. Ovala spännen, brons, 2 st. Korsformade beslag, 2 st. Ringar, brons, 2 st. Remändbeslag, brons, 2 st. Tungformat beslag, brons. Bronsbleck med runor, 2st. Bronsfragment, del av spänne eller möjligtvis av selbågskrönet. Bronsfragment, smärre bitar av bleck och små försmälta klumpar. Järnstav med bronsbeslag (stekspett?). Sax, järn, 3 fragment. Sax, järn, vid fjäderbygeln en ring av silver. Knivar, järn, 2 st. Yxa, järn. Nyckel, järn. Kedja, järn, ca 25 fragment. Ögla, järn. Ögla (?) järn. Torshammarring, järn, fragment med 4 st vidsittande små torshammare. Järnbeslag, 30-tal fragment. Märta, järn, fragmentarisk. Järnfragment, 40-tal. Nitar och spikar ca 300 fragment (handskrivet i ATA-rapporten står: hör till brandlagret). Pärlor, 151 st. Lerkärl. Skelett av kyckling. Brända ben, 16,7 l. Prov av sexsidig täckplatta till gravgropen, det vill säga att gropens troliga lock var av organiskt material som främst lämnat ett avtryck efter sig. (ATA). På profilritningen av gravgömman är staven benämnd som ”spira”. Det arabiska myntet i grav 59:3 var präglat 803-804 e. Kr, pärlorna var av glas, karneol och bergkristall. (Bögh-Andersen:78f).

Spira och kannan skymtas samt tvärsnitt genom gropen Foto: ATA.

Peterssons presentation av fyndet

Petersson skrev i Tor 1958 om Klintafyndet då det ena röset var av sådan art att det var värt att presenteras redan innan konserveringsarbetet avslutats. Han nämner att fornlämningen bestod av en hög och två rösen. Enligt Petersson innehöll brandlagret 14 l brända ben. Gropen täcktes av ett tunt gråfärgat lager med sexkantig kontur och var fastare än det omgivande tunna svartfärgade humuslagret. Petersson anmärker att man ännu ej lyckats fastställa vad för slags material som bildat det grå skiktet. Lerkärlet var fyllt med rena brända ben. Majoriteten av gravens ben utgörs av djurben, av sammanlagt 16,7 l brända ben härrör endast 2 l ben från människa varav övervägande del, återfunna främst i lerkärlet, kom från en kvinna. En obetydlig del av benen härrör från en man enligt Petersson. Båda var vuxna individer. Petersson skriver att efter den ovanligt klara bilden av begravningsproceduren har de döda hopsamlats och lagts i ett lerkärl. Petersson nämner här ej mannens hög som en del av samma begravning. Han nämner dock att det rör sig om en båtbrandgrav och en dubbelgrav. Han går detaljerat igenom det ovanligt klara begravningsförloppet. Från de döda vilande på en björnfäll i en båt lastad med rikt gravgods till hopsamling, nedgrävning, övertäckning med lock, kalkstensflisor och röse. Men han nämner inte vidare mannen, varken som offer eller mannens hög.

Av gravgåvorna granskas fyra föremål närmare av Petersson nämligen bronskannan, silverhänget, fatet och staven. Kannan jämför han bland annat med kannan från Aska, som diskuteras nedan. Han ser vidare kannorna som tecken på förbindelser med orienten under vikingatid. Silverhänget som består av ett oregelbundet sexsidigt beslag med spår av förgyllning bär en fastnitad bandformig ögla. Beslaget mäter 2,1+1,6 cm och på baksidan finns två uthamrade nitar vilket visar att beslagets funktion som hänge är sekundär. Ögla är fäst så att hänget burits upp och ned. Motivet föreställer en knästående mansfigur med markerade drag av ögon, näsa samt mustasch. Han bär mössa med hängande tofs, eller en möjlig frisyr med fläta. Han bär långa vida byxor och tröja med markerade ärmlinningar, och

ur händerna löper ett bandliknande föremål. Vid hans huvud ses två fågelliknande figurer. Möjligen håller han ormar, eller fåglar i band. Peterson jämför med motiv på runstenar med förekomst av ormar eller mustascher. Mustaschmannen med fåglar känns igen från flera bronsmycken och hängen (Arne 1903) framförallt påminner ett hänges motiv om Klintabeslaget (Arbman 1940, Taf. 95:3). Smyckena var av orientaliskt ursprung och fågelmotivet har gamla Östeuropeiska traditioner. Den knäböjande ställningen finns på beslag omgjorda till hängen i Björköfynden (Arbman 1940). Även Petersson vill fastslå att Klintahänget är av östligt eller orientaliskt ursprung. Bronsfatet ser Petersson som ett orientaliskt inslag med en motsvarighet i Birkagrav 544. Staven liknar han vid Birkafynd och vid fyndet i Sutton Hoo (Bruce-Mitford 1947). Petersson menar att även om Klintagraven leder till obesvarade frågeställningar står Köpingortens framstående ställning klar genom fynden. De vittnar om ett livligt nordiskt vikingatida handelsutbyte med österland och västerland där Östersjöarna befann sig i handelsrutternas skärningspunkt. (Petersson 1958:134ff och där a.a). Märkligt nog nämner Petersson ej staven i Askahögen trots att han drar paralleller mellan gravarnas snarlika kannor.

Utställd och framställd

På statens historiska museum ingår gravfyndet från Klinta 59:3 i en viking utställning och staven tillsammans med annat gravgods finns att skåda i en glasmonter. Där framställs kvinnan som en "Hednisk härskarinna" som i döden åtföljts av många djur och sannolikt även en man. Det märkligaste fyndet, staven beskrivs med mått, material och fokus på huset. Spiran har antagits tillhöra en trollkunnig kvinna, en völva. Hussymbolen har sammanställts med Odenkulen och förmodas föreställa Valhall. Att en man bränts samtidigt som kvinnan anser man bör innebära ett människooffer. Man beskriver hur hon begravts i furstlig prakt och med kraftfulla symboler för den hedniska magin och kulen. Fynden i montern presenteras kort, bl.a. står att läsa att yxan var ålderdomlig vid gravläggningen och kan ha varit en släktklenod. Det tunna bronsfatet har lappats med små bronsbleck och är av Västeuropeiskt ursprung. Bronskannen är en av fem kända av denna typ i Norden och kommer från Persien eller Turkistan. SHM menar på sin hemsida att: "Staven visar på hennes ledande ställning i religionen och är samtidigt en tydlig aristokratisk symbol. Hon bör ha varit ledare för en mycket välbärgad Öländsk släkt."

I mars 2007 var Klintastaven månadens föremål på Statens historiska museums hemsida och presenterades i en text av Gunnar Andersson. Texten avser främst kult och völvesymbolik, eftersom museet valt att presentera staven, och de andra stavarna som just völvestavar. Han berättar att det i museets samlingar finns fyra völvestavar och nämner kort tidigare tolkningar allt eftersom hur respektive forskare uppfattat dem, men med en underton av att denna völvepresentation är den korrekta tolkningen. Det krönande huset presenteras med från början fyra djur vända mot dess tak. Kanske föreställer huset Valhall och djuren geten Heidun som enligt myten betar av dess tak. Huset kan även vara Frejas hus Folkvang. Ett av Frejas många binamn var Hörn från det gamla ordet hör, som betyder lin som antyder att hon även var beskyddarinna av linodlingen. Här tätar intrigen om stavens utförande! Innan sländrocken spann man lin med sländor och linkäppar på vars topp ett fäste för det ospunna linet fanns. Bland dessa är det sydsvenska spolfornade fästet av likhet med Klintastavens korgformade parti. Tornformiga linfästen var vanligare i Mellan- och Nordsverige och påminner om

korgformen på minst en av Birkastavarna. Här menar Andersson att det är svårt att blunda för likheterna och möjligheten att stavarna är gjorda att efterlikna linkäppar. Det finns en koppling mellan Freja och lin, kopplingen mellan spinnandet, völva och sejd kan finnas i den fornnordiska mytologin. Under världsträdet Yggdrasil sitter de tre nornorna, ett slags ödesgudinnor, Urd, Verdani och Skuld och spinner livets tråd. De mäter och klipper livets tråd, eller linet, i likhet med völvan som med staven visade med vilka hon var lierad som en förkristen härskarinna. Andersson avslutar med en undran om staven i sig skall symbolisera själva världsträdet. (SHM).

Klintastaven

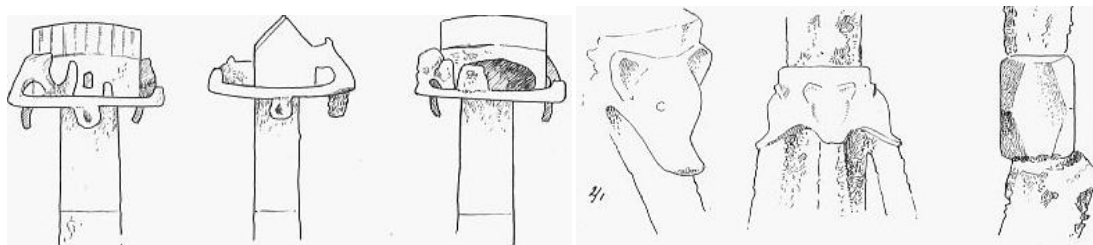
Staven från dubbelgraven i Klinta är unik i sitt slag på grund av sin storlek och dekor. Vid upptäckten uppmätte den en total längd på 0,82 m. Då ena änden hade brutits av var föremålets ursprungliga längd otvetydigt längre, framförallt om man utgår från att stavens profil mynnade ut i en avsmalnande spets. Staven skadades hårt vid kremeringen och var bruten på flera ställen. Skaftet är av fyrkantigt snitt och grovt, upp till 3 cm på en sida. Placerad 52 cm från den brutna änden av skaftet är en 18cm lång korgliknande konstruktion av fyra järntenar som i bågar står ut från skaftet. Där bågarna möter skaftet ovan och under grips varje ten av käkarna på ett litet vargliknande djurhuvud i brons. Totalt åtta sådana djurhuvud ramar in korgkonstruktionens tenar. På skaftet finns en mångsidig bronsknopp belägen 7,5cm nedanför korgkonstruktionen. Ovanför korgkonstruktionen fortlöper skaftet 8cm och utgör därmed handtagsdelen som avslutas i en 4 cm stor bronsplatta med lätt konkava kanter. Ovanpå plattan är en bronsminiatyr av en vikingatida hallbyggnad. Denna är även en av få modeller som finns av ett vikingatida hus och har använts vid rekonstruktioner. Huset är detaljrikt med tak av plankor och på varje hörn av plattan, vid husets varje knut, sitter ett djur uppsträckt mot husets tak, varav endast ett kvarstår idag. Under plattan, mitt på tre av sidorna och tidigare antagligen även på den fjärde sitter en bronsögla med ett 2 mm stort hål. Vad som fästs i dessa om något är okänt. I min mening kan man tänka sig att något som orsakat ljud har monterats, man kan även tänka sig att det handlat om underjordiska symboler då öglorna så att säga är under husets mark. Staven har jämförts med stavar från Birka och tolkningarna har varierat. Mårten Stenberger har tolkat staven som ett kultobjekt medan Bögh-Andersen tolkat den som ett stekspett. K.G. Petersson (1957) som grävde ut graven föreslår att Klintastaven hade paralleller till ett fynd från en skeppsbegravning i Sutton Hoo då båda objekten har en korgkonstruktion med anslutande djurhuvuden. Men likheterna med Birkastavarna är större med sina korgkonstruktioner och mångkantiga knoppar även om Klintastaven är unik i sin storlek och med sitt hus som kröner handtaget. Med gravrikedom i åtanke och artefakternas könsblandning ser Price Klintastaven som en mycket möjlig stav av magisk karaktär. (Price 2002:185 och där a.a.)

Klintastaven. Foto: SHM.

Gustav Trotzig tar i en artikel upp det kristna inflytandet i Birka speglat i det arkeologiska materialet. Han nämner bland annat ett likarmat spänne från grav 983. Spännets är av en egen typ som även påträffats i två andra kvinnogravar i samma gravfält. Spännena har två hjortdjur som står på var sida om en upphöjd knopp eller brunn, bakom djuren längst ut på ändarna lurar rovdjur, sannolikt vargar. Trotzig ser besläktade föremål utanför Birka i en avgränsad grupp paradisspännena med fyrfota djur från skattfynd. I grupper om fyra eller åtta står de vända mot centrum och betraktas bakifrån i periferin av lurande rovdjur. Spännena skall vara av nordiskt ursprung. Trotzig menar att motiven speglar två hjortar på var sida om livets brunn och anspelar på en psalm i Psaltaren. De runda spännena porträtterar paradiset med berget i centrum från vilket fyra floder rinner, mellan dessa betar djuren i frid iakttagna av rovdjur utan angrepp. Spännena och smycken med dessa kristna subtila symbolspråk förekommer endast i kvinnogravar. Trotzig menar dock att förekomsten av de i hans mening kristna symbolerna ej utesluter föremål med anknytning till hedendomen. Kvinnor med exempelvis stav kunde kanske vara öppna för såväl sejd som den nya religionen. Arbmans och Gustins tolkningar av stavar som måttstavar ser Trotzig som en fascinerande tanke, där det funnits handelskvinnor med textilinriktning. (Trotzig 2004).

De djur som blickar upp mot klintastavens hustak kanske påminner om de hjortar som blickar mot livets brunn, iakttagna av rovdjur. Intressant är att stavens djur vänder sig mot huset snarare än vaktar det. Stavens korgtenar mynnar ut ur, eller omsluts av vad som synes vara varggap. Kanske finns där paralleller, men att Klintastaven vore en kristen symbol framför en hednisk tycks osannolikt, möjligen förenas de båda symbolspråken i stavens utförande. Även en av Birkastavarna föddes ur eller gav föda åt ett djurgap.

Detaljer Klintastaven. Källa: Price (2002).

Andra stavfynd

Ett flertal stavliknande järnspett har påträffats i Skandinavien, främst i västra Norge. Alla är smått olika till utförandet men delar gemensamma drag. Ett smärre antal liknande objekt i trä är också kända (Price 2002:181). Fyra stavar är kända från Birka på Björkö i Mälaren, samtliga är gravfynd. Det är i rikt utrustade kammargravar stavfynden har gjorts. Tre av dessa stavar är av typ III medan det fjärde sannolikt är ett stekspett då det är gaffelformat (Bögh-Andersen 1999:72). Jag kommer även att ta upp stavfynd från Jägarbacken, Gävle och Aska.

Birkastavarna

Samtliga tre stavar från Birka delar likheter främst i form av det knoppliknande ändpartiet och tillsammans med Klintastaven och en stav från Gnezdovo i Ryssland utgör de en "Birka typ". Staven i grav Bj.660 var vid upptäckten 0,75 m lång men idag uppnår den till följd av dåliga konserveringsförhållanden endast resterande 0,45m. Spetsen saknas och staven var från början ännu längre. Staven består av ett 1 cm tjockt skaft i fyrkantigt snitt och har en gång

haft en fyrsidig knapp längs skaftet som återfanns löst i graven. Dess originalposition på staven är okänd och idag är fyndet förlorat. Handtaget är 14,5 cm långt och består av sex rundade järntänger tätt lindade runt skaftet. Handtaget övergår i skaftet via ett djurhuvud ur vars käftar skaftet utskjuter. På handtagets mitt är fem bronsplattor placerade för att ge ett mångfacetterat intryck. Handtaget avslutas med en mångkantig bronsknopp ur vilken en liten svårt korroderad platt del avslutar handtaget. (Price 2002:181f).

Staven i grav Bj. 834 var 0,77 m lång men idag kvarstår endast 0,57 cm. Ursprungslängden var sannolikt större då spetsen även här saknades vid upptäckten. Skaftet är ca 1 cm tjockt, av fyrkantigt snitt med två mångkantiga bronsknoppar placerade 0,19 m och 0,44 m från handtagets bas. Handtaget mäter 10,7 cm och består av tio vridna järntenar varav en saknas. De förenas upptill under en mångkantig bronsknopp av samma typ som på skaftet. Samtliga knoppar var dekorerade med cirkel och prickornamentik som kan liknas vid en tärning. Förutom knoppen där handtag övergår i skaft har knopparna fyra cirklar, medan den översta har fem. Runt mittdelen av handtaget omsluts järntenarna av ett bronsband med diamantmönster. (Price 2002:181f).

Staven i grav Bj. 845 var i mycket dåligt skick vid upptäckten men uppnådde då en längd på uppskattade 0,7 m. Även detta skaft var av fyrsidigt snitt och ca 1 cm tjockt avsmalnande mot spetsen. Det 14 cm långa handtaget var mycket skadat men tycks haft tio järntenar i utbuktande bågar från skaftet i en korgformation. På mittpartiet passerade tenarna genom en perforerad bronsdisk som erhöll handtagets jämna form. Som i grav Bj. 834 möttes tenarna ovan och nedan i en mångkantig bronsknopp med fyra cirkel- och prickdekorationer på en vardera fyrsidig facetterad yta. Knoppen där handtag möter skaft var genomborrade på två ställen på vardera sidan. Hålen mäter ca 1,5 mm i vidd och rymmer ingenting tjockare än en tråd eller mycket tunn metalltråd. Ännu en knapp fanns på skaftet 0,14 m under handtaget. Även där var plattan perforerad med ett litet hål 1,5 mm i diameter och inte heller där fanns något fastsatt. (Price 2002:181f).

Jägarbacken

Grav 15 från Jägarbackens kyrkogård i Ånste sn, Närke höll resterna av en kremerad kvinna begravd i två lerkärl placerade på askan efter bålet. Hon har bränts med rikt gravgods i form av smycken och andra personliga tillhörigheter samt hästmundering. En obränd järnstav 0,81 m lång med 0,15 m korghandtag har lagts vertikalt över askan som omgav kvinnans ben tillsammans med två obrända ovala spännbucklor, allt täcktes med en hög. Likheten med Klinta kvinnan är gravskicket, de brända benen, lerkärlen, stavarna, spännbucklorna och röset, eller i detta fall högen. (Price 2002:194).

Gävle

En möjlig stav kommer från Gävle, men finns idag i Danmark. Den påträffades i en mansgrav med svärd, smycken och pilar och har tolkats som en slags hundpiska. Den mäter 0,48 m och har ett 0,12 m stort korgformat handtag. Där handtaget övergår i skaftet sitter ett djurhuvud, nästan identiskt med de på Klintastaven och i Bj 660, ur vars käftar skaftet mynnar. Vad som skiljer detta objekt från stavarna är att skaftet avslutas i en knapp, följt av en platt del vari en stor ring är fäst och i ringen hänger 3 lösa delar. Två dubbelspiraler och en ögla som bör ha

hållit en läderrem. Liknande fynd från både Finland och Sverige ger ingen säkerhet i att de tolkats korrekt, Price syftar på en alternativ magisk funktion. Likheterna med stavarna är slående och de rasslande lösdelarna kan kopplas till såväl hästar som någon magisk funktion. Enligt Price kan objektet från Gävle vara en stav, vars utförande lämnar ännu en förbryllande dimension. Ofta saknas sista delen av stavarna när de påträffas och vem vet hur de avslutats, även om de sannolikt bara avsmalnade varför man ej funnit mer av dessa partier. (Price 2002:189).

Staven från Gävle. Källa: Price (2002).

Aska

I Aska, Hagebyhöga sn, Östergötland grävdes ett mindre vikingatida gravfält ut 1920. Grav 1 bestod av en 6,4 dm stor hög, från början ca 1 m hög uppförd på platsen för gravbålet. Under högen återfanns de kremerade benen av en kvinna och en mängd olika djurarter. Gravgodset var rikt och inkluderade ovala spännbucklor, pärlor, silverhängen, ett treflikigt spänne i silver och fem silverberlocker. En järnkittel och "köttgaffel", en dekorerad platta av ben (förmodligen ett strykbräde) en mängd järn beslag (från en eller flera lådor), ett set med utrustning av selar/hästmuntering för hela fyra hästar. En bronskanna av arabiskt ursprung liknande den i Klinta påträffades också samt flera limpor bränt bröd. Enligt Price talar tre föremål för att det rört sig om en trollkvinna; järnstaven, ett silverhänge i form av ett manshuvud och ett hänge föreställande en sittande kvinna. Manshuvudhänget var ca hundra år gammalt vid gravläggningen. Kvinnan i det cirkelformade hänget beskrivs ha kjolarna utspridda över ett runt eller rektangulärt objekt, en völva på sejdplattform har föreslagits eller en Freja figur. En del anser att kvinnofiguren är gravid något som är lämpligt för en fertilitets gudom. Price anser att graven har starka argument för att tillhöra en kvinna med övernaturliga krafter. (Price 2002:158).

Arwill-Nordbladh tar i Aska och rök (2005) upp olika tekniker för forntidsmänniskan att minnas och föra minnet vidare i form av exempelvis minnesplatser eller föremål anknutna till berättelser och ramsor. Minnen kunde givetvis manipuleras och konstrueras till de levandes fördel. Ortnamnet Aska anknyter till träarten ask, och indirekt till världsträdet Yggdrasil. Namnet är känt som häradsbeteckning sedan 1200-talet. Den gravlagda kvinnan var 18-40 år. Gravläggningen dateras till mitten av 900-talet. I likhet med Klintagraven fanns en orientalisk bronskanna och ett järnspett. Andra fynd var en bronskittel från England eller Irland, en upphängningsbar järnkittel, hästmuntering, fragment av en bränd benkam, mönstrade fragment av älghorn, brända brödstycken, två ovala spännbucklor daterade till 900-talets mitt, ett treflikigt spänne och pärlor enligt traditionell kvinno- och kvinnodräktssed. Ovanligare var nio förgyllda silverhängen och fynden visar på ett samhälleligt högstatusskikt. De typiska kvinnliga attributen förenar Askakvinnan med andra kvinnor inom hennes sociala sfär, liksom Klintakvinnan. Hästmunderingen och djurbenen vittnar om status, bronskannan och kitteln vittnar om exotiska kontakter, staven inkluderar textil- och völvetolkningar, de nio hängena

var speciella, älghornsskivan och bröden bör även de ha varit särskiljande menar Arwill-Nordbladh. (Arwill-Nordbladh 2005:175f).

Askakvinnan har tolkats som völva, men somliga forskare anser att völvan stod utanför samhället, eller kanske främst varit en litterär figur medan Askakvinnan skulle kunna ses som en praktfru. Men mytiska associationer kan ges Askakvinnan via smycken, som i sin tur kan knytas till Frejakulten och det treflikiga spännet, av en grupp med treuddsliknande figur i mitten, ett mönster som tolkats av Andrén (2004) som en referens till världsträdet Yggdrasil, en ask (Arwill-Nordbladh 2008:175f). Minnestekniken menar Arwill-Nordbladh vore praktiskt applicerbar på hängena som lätt kan ägas, bytas och samlas. Hängena uttrycker olika tidsdjup, från de gravlagdas nutid till ca 800 som är dateringen för ett hänge med manshuvud krönt av en fågel samt ett holkformat föremål av okänd funktion som sekundärt omvandlats till ett hänge. Motivet kan härledas till yngre järnålderns bildtema av transformationer mellan människa och djur. Ett månghundraårigt tema, men mansansiktet är enligt Arwill-Nordbladh veterligen vikingatida. Även ett beslag har gjorts om till spänne och var över hundra år gammalt vid nedläggningen. Föremålen omformas, förnyas och förflyttas således genom generationer. Det märkligaste hänget är det föreställande kvinnan i helfigur, troligt tidigt 800-tal (Arwill-Nordbladh 2008:175ff). Notera att även Klintagraven innehåller ett föremål som sekundärt omvandlats till ett hänge, ett sexkantigt silverhänge med en mansfigur.

Symboliska bärare

Stavar av typ III delar drag som kan kopplas till andra objekt. De korgformade handtagen är mycket lika de handtag som finns på vikingatida nycklar, främst gotländska sådana. Nycklarnas handtag ger därmed belägg för att korgdelen av stavarna faktiskt kan vara handtag och att de greppats på samma sätt som ett svärd. Men handtagets dimensioner är inte alltid lämpliga att greppa, speciellt inte för kvinnohänder som tenderar att vara något mindre än mäns. Klintastaven skiljer sig helt från dessa då korgen inte bara är större utan också på grund av att korgen inte är placerad vid stavens ände. Price ställer därför frågan om formen betyder något annat. (Price 2002:188f). Nycklar var något som husfrun fick vid inträde i äktenskap som ett tecken på hennes göromål och sociala ställning. Textila arbeten hörde även de till kvinnans värv (Bögh-Andersen 1999:104). Korgsymboliken finns i kedjelänkar från Osebergsskeppet, som påträffades med närhet till en trästav. Price drar även paralleller mellan knopparna på stavarna som liknar formen av vikter under vikingatid, även knopptyperna liknar de olika viktypologierna. Knopparna kan även finnas på nyckelhandtag. Det är just dessa knoppar som enligt Price får stekspettstolkningen att haverera då de är i vägen för att trä något på stavarna. Han kritiserar även den fokus som lagts på köksgeråd i kombination med stavförekomst i gravar, precis som förekomsten av en stekpanna inte bevisar att ett svärd eller en kam även använts i köket om vi ej vetat vad de andra föremålen var. Price kontrar Bögh-Andersens typ III med fyra underkategorier av dessa där stavar med knopp och handtag delas in i olika sannolikhetsgrader för trollstavar. (Price 2002:190f).

Tolkningar av stavar

Redan Hjalmar Stolpe nämnde stavarna i sina fältanteckningar från Birkautgrävningen under slutet av 1800-talet och var då försiktig i beskrivningen av stavarna. Han visste helt enkelt inte vad de var och kallade dem för järnobjekt. Sedan har de tolkats som både stekspett

(exempelvis Petersen 1951) och delar av lampställ (Rygh 1885) och som någon slags piskor (Bröndsted 1936) men allt eftersom fler fynd framkommit har synen på stavarna ändrats. Måttstock var en tidig och populär tolkning av stavarna då de ofta har en längd motsvarande en ell eller aln (exempelvis Arbman 1943). Stavarna uppvisar nämligen likheter med senmedeltida mätstavar, och eftersom stavfynden är kvinnogravfynd föreslogs att de brukats vid mätning av tyger, alltså förknippat med ett kvinnligt yrke. Ola Kyhlberg (1980) tog måttfunktionen ett steg längre efter att ha noterat att staven från grav Bj. 845 hade små perforeringar som tydde på att något mer kunde monteras på staven och därmed mäta volym, det vill säga djup och bredd på exempelvis tunnor. Kyhlberg (1980) menar att de kan ha använts för att tillverka standardiserade storlekar av olika kärl. Hans tolkning har inte blivit helt vedertagen i vikingastudier men stavarnas funktion som mätinstrument har följts upp av Nils Ringstedt (1997) och hans ekonomiska studier av Birka. Dock saknas en standardlängd, något som förutsätter att det handlar om ett standardmått, men varje stav är annorlunda. Stavarna kan ha haft någon ekonomisk funktion men även Kyhlberg (1980) understryker att det förblir hypotetiskt. En av de senaste tolkningarna är den där stavarna ses som kultiska och detta är enligt Price den mest relevanta tolkningen. Att stavarna var statusymboler var ingen ny tolkning och deras dignitet talar för att de haft en mer än ett världsligt syfte, något som Klintastaven anses vara ett typexempel för. (Price 2002:186ff och där a.a).

I sin avhandling kritiserar Price Adolfssons och Lundströms tolkningar i boken *Den starka kvinnan: från völva till häxa* (1993). De framhåller tre kriterier för att en stav skall kunna tolkas som en völvestav: dess utseende i sig och även dess likheter med andra stavar beskrivna i skriftliga källor, dess koppling till gravläggningar med närhet till orter med Frö/Frej- namn och labyrinter samt dess koppling till området Vestland i Norge, där de anser att kvinnor haft en stark roll i den förkristna kulturen. Price ser de två senare kriterierna som mycket vaga även om de ej helt kan bortses från. (Price 2002:187).

Spridningsbild

Stekspettens förekomst visar på en spridningsbild som geografiskt överensstämmer med vikingatida färdleder bundet till vattenvägar. Längs kusterna och de stora vattendragen finner man även flest importföremål. Det kommunikativa läget, bördig mark och folkrikedom utgjorde grunden för uppkomsten av handelsplatser. Stekspetten kan därför ingå i en handel avsedd för en begränsad grupp med goda resurser. (Bögh-Andersen 1999:94). I Birka var handeln näringsfånget med goda förbindelser mot norr, söder och väster och det var enkelt att nå såväl Östersjön som Uppsala från Björköen. Birkas handelsekonomiska makt har sannolikt varit av stor betydelse för hela Svealand. I Östergötland mellan Vättern och Roxen finns en bördig slätt och fynd i gravar som graven i Aska norr om Vadstena tyder på långväga förbindelser och välstånd. På Öland har goda hamnar saknats men istället finns skyddade stränder där man kunnat dra upp båtar. Klinta ligger vid Köpingsvik och namnet Köpingsvik härstammar från en vikingatida och tidigmedeltida handelsplats belägen på västra sidan av mellersta Öland. (Bögh-Andersen 1999:101f).

Handelssymbolik

Enligt Gustin (2010) är det bara Price som uppmärksammat kvinnans roller i anknytning till de tre stavarna i kammargravarna och hans tes om stavarna som seidstavar och kvinnorna som

völvor. Denna tes har haft stor genomslagskraft inom populärvetenskapen och i viss mån inom arkeologin. Gustin vill därför diskutera tolkningens och argumentens validitet och kontrastera dessa med andra tolkningar. Hon vill framförallt belysa att samma argument som Price använder för att hävda att stavarna var völvestavar och kvinnorna völvor kan argumentera för något helt annat. Birkakvinnornas roller har uppmärksamats föga utöver det faktum att de begravts lika spektakulärt som männen.

Inom Bögh-Andersens typ III finns variationer och Gustin vill därför ej se typ III som en homogen grupp av samma vikingatida funktion. De tre gravarna delar likheter i gravmaterialet, fynd som indikerar att det är kvinnogravar samt en dubbelgrav. Att Birkastavarna varit stekspett avvisar Gustin av praktiska skäl, precis som Price.

Gustin förnekar inte att det finns ett samband mellan völvor och att völvor sannolikt betyder stavbärare, men det tycks ej som att völvor använt staven vid utförandet av sejd, staven kan istället ha varit en maktsymbol. Gustin nämner Eldar Heides verk (2006) där ordet gandr granskas och flera exempel på att sejd var förknippat med att spinna presenteras, somliga forskare hävdar ordets referens till en pinne eller en stav av rituell art. En distaff är en lång trästav som använts vid spinning. Det spolformade huvudet på spinnstavarna liknar de korgformade handtagen på metallstavarna. Spinnstavar var gjorda av trä medan metallstavar snarare menade att efterlikna spinnstavarna, framför att dela funktion, vilket materialvalet metall vore opraktiskt för.

Gustin jämför den sannolika längden på stavarna med vikingatida och tidigmedeltida måtenheter. Stavarnas längd utan handtaget inkluderat kan stämma överens med en ell, vars exakta mått varierade mellan regioner och kunde skilja på nära en decimeter. Måtten för en ell varierade mellan 53-60 cm och stavarna mätte i snitt mellan 56- 63 cm. För måtenheter var såväl material som utförande av vikt för att minimera fifflande med måtten, under medeltiden gjordes därför standardmått i metall. Gustin ställer frågan om stavarnas spinnsymbolik endast associerar till sejd och menar att om man istället för att bara fokusera på kultbruk ser till ett bredare europeiskt perspektiv och spinnsymbolik generellt, så framskymtar en annan bild. Spinnsymbolik var vanligt i den romerska världen, något som Larsson Lovén & Strömberg (1998) tagit upp i ett arbete. Romerska gravmonument som uppvisar motiv med relation till textilhantverk och spinnobjekt är mest frekventa på vanliga kvinnors gravstenar. Symboler av kvinnligt hantverk speglar kvinnor, kvinnlig dygd, moral och värderingar som lojalitet, ärlighet och anständighet. Historiker har även pekat på att spinnstavar och spinnandet av garn varit universella kvinnliga symboler under medeltid. Kvinnor har med andra ord förknippats med textilhantverk under långa perioder och Birkastavarna kan vara utformade på ett visst sätt för att ge associationer till att spinna samt till kvinnlighet och värderingar förknippade med detta. De moraliska värderingar som förknippades med att spinna vore högst passande för ett mätredskap, där precision och förtroende var av största vikt. Textilier och kläder cirkulerade som varor och var under vikingatiden det främsta betalningsmedlet. (Gustin 2010: 348ff).

Korgkonstruktionen som går igen på nycklar ser Gustin som en länk till spinnstavar och kvinnlighetens värderingar. Om spinnstavar associerats med sejd, kan samma symbolik gälla för mätstavarna. Gustin menar att Birkastavarna kanske inte bara förenade spinnarbete,

textilarbete, kvinnlighet och hushåll utan även övernaturliga krafter. Att ett mätinstrument skulle bära sådana liknelser kan tyckas märkligt men kan vara rimligt. Vikter och mätenheter är instrument där exakthet ska garanteras av en auktoritet, och en sådan auktoritet kan vara religiös eller helig. (Gustin 2010: 346ff).

Två av Birkastavarna är dekorerade med mångkantiga knoppar, liknande vikter i den Baltiska religionen i mitten av 800-talet, och de återfinns ofta i samma fyndkontext som en annan vikttyp. Båda går tillbaks till islamiska viktsystem för dyrbar metall och så även i Skandinavien. De karaktäriseras av en komplex framställningsprocess och är väldekorerade, något som kan tyda på att de skulle vara svåra att duplicera eller ändra på. Således ingav de förtroende och tillförlitlighet. Gustin poängterar att när dessa viktsymboler förekommer på andra föremål är det för att tillföra samma värderingar och förtroende på dessa objekt. Gustin menar att Price förknippar seidstavar med status, till skillnad från mätinstrument som var världsliga ting, men Gustin (2010:351) påpekar att historiker visat på det faktum att mätinstrument skulle tillverkas av dyrbara material och ha en avancerad design för att vara svåra att kopiera. Hon nämner att Price anser att gravkontexterna inte talar för att stavarna varit mätinstrument, och att även om mätstavar innebar en viss status var den ej sådan att ägaren begravdes i en kammargrav, medan magiska krafter mycket väl kunde leda till en sådan statusbegravning. Men flera forskare menar att völvor levt i utkanten av samhället.

Om Birkastavarna ses som mätstavar av textilier är deras närvaro i gravarna tillhörande en social grupp av krigare och handelsfolk ej förvånande. Stavarnas förekomst är helt i linje med en elit och ett samhälle där textil producerades, såldes och användes som betalningsmedel. Dessutom innehåller kammargravarna inga andra fynd som brukar förknippas med völvor så som berusningsmedel. Alla gravarna innehöll arabiska mynt eller vikter. Gustin anser att varken stavarnas utförande eller gravkontexten indikerar att de gravlagda kvinnorna vore völvor. Tvärtom kan man använda utförande och kontext som argument för en annan funktion, där längden överensstämmer med en ell och materialet överensstämmer med andra referenser för mätinstruments korrekthet. Handtagen visar likheter med spinnsländor och kvinnliga attribut och värderingar lämpade för mätning och handel. Även knopparnas likhet med vikter indikerar tillförlitlighet vid transaktioner. Allt detta stämmer väl överens med stavarnas funktion som måttstavar använda vid handel. Gustin belyser även att diskussionen ej enbart handlar om stavarnas funktion utan även om synen på vikingatida kvinnoroller. Det bör vara fullt möjligt att kvinnorna utgjort en viktig del i distributionen av textilier, något som kvinnor inom arkeologin ofta uteslutits från i ekonomiska samhällsanalyser. Just därför menar Gustin att det finns en vida spridd vilja att acceptera kvinnornas roll som völvor framför en roll som aktörer inom en handelsekonomi (Gustin 2010:352). Detta är något som gäller synen och tolkningen av samtliga nämnda stavar och dess möjliga ägarinnor.

Manliga och kvinnliga symboler

Föremål kopplas enligt tradition samman med manliga eller kvinnliga attribut och i rika dubbelgravar som rymmer båda könen bekräftas traditionen av textilredskap som kvinnliga och vapen som manliga föremål. Husgeråd, mat och husdjur förekommer hos båda könen. Av stekspettens ägarförhållanden tycks en förändring ske under slutet av 800-talet och övergår till att bli ett kvinnligt attribut från att ha dominerat i mansgravar. Av 16 svenska stekspett är 4

från vendeltida mansgravar medan, 9 är vikingatida varav endast två troligen är från mansgravar och 2 från dubbelgravar och 5 från kvinnogravar samt 3 lösfynd. Resultatet av det begränsade materialet är att 8 av 10 vikingatida spett möjligen tillhört kvinnor. (Bögh-Andersen 1999:102f).

Bögh- Andersen anser att stekspetten kan haft många funktioner där materialvärdet kan ha utgjort dess ekonomiska värde, det kan ha använts som betalnings- och bytesmedel, det kan ha uppvisat status och gruppstillhörighet eller individuell identitet samt haft en rituell funktion. Kvinnans centrala roll var inom hemmet och hushållet, som en aktad husfru och förmedlare av släkttraditioner. Textilhantverk, gårdsproduktion men även reproduktion hörde till kvinnans värv. Vid inträde i äktenskapet fick husfrun nycklar, ett såväl praktiskt som symboliskt laddat föremål, som ett tecken på hennes sociala ställning. Stekspetten kan vara knutna till härdens centrala plats i hemmet. Hon uppfattar stekspetten som föremål vid gästbud och speciella tillfällen framför vardagligt bruk (Bögh-Andersen 1999:104).

Gravgåvornas symbolik kan även den vara komplex och den gravlagde har kanske själv inte alltid ägt eller brukat alla föremålen, de kan istället nedlagts för att markera status eller vara av vikt för dödsresan även om föremålen ändå speglar den dödes sociala status. Stekspettens läge i gravarna skiljer sig från övriga vardagsföremål förknippade med mat och dryck och deras läge liknar mer placeringen av vapen och smycken, som är närmare den döde och som en del av ägaren. Spett i mansgravar ser Bögh-Andersen som bruksföremål medan hon tolkar spett i kvinnogravar som värdighetstecken. Kvinnan har i vissa fall haft mannens status, erkänd och respekterad som jämlike något som möjliggjordes i samband med männens frånvaro under långfärder eller krig. De kan även haft en framstående ställning tack vare starka personligheter eller som änkor. På handelsplatser kan kvinnor haft en starkare position som yrkeskvinnor. (Bögh-Andersen 1999:106).

Klintastaven tolkar Bögh-Andersen ändå som en möjlig processionsstav buren vid ceremonier. Med en symbolik som sammanför hus, härd och kult ser hon dess betydelse vid gemensamma offermåltider. Men hon ställer sig även frågan om staven bara varit ett lyxföremål som kanske förts hem utifrån (Bögh-Andersen 1999:107). Frågan man bör ställa sig är kanske om alla spett haft samma funktion, och om förändringen av stekspett från manlig till kvinnlig gravgåva som sker i slutet av 800-talet tyder på en förändring, eller snarare vittnar om att det rör sig om skilda föremål med olika syften. Att stavarna, trots en annan antydande titel, nästintill ensidigt tolkats som stekspett är kritik Bögh-Andersen fått från såväl Price som recensenter. Jag kan hålla med om att Bögh-Andersen lämnar mer att önska när det kommer till att utveckla stavarnas funktion som någonting annat, även om titeln i sig betonar att de är just det. Verket tar till största del i detalj upp fynd, fyndplatser och förekomst av andra köksgeråd i samband med spetten. Under analys och tolkning tas förvisso alternativa användningsområden upp i korthet, främst gällande Klintastaven. Önskvärt vore en större särskiljning av stavar och spett då mycket fokus ligger på att kategorisera dessa föremål som om materialet vore homogent.

Från Norge finns 20 järnstavar med en koncentration till Västlandet och 900-talet, där kvinnan haft en stark ställning inom hednisk kult (Adolfsson & Lundström 1993:12ff). Husfruvölvan framgår i gravmaterialet men är svår att skilja från en kringresande völva.

Bland nordiska gravar från de första århundradena e. Kr. är några av de rikaste just kvinnogravar och främst äldre kvinnor tycks haft stor respekt. Kvinnorna kan ha varit knutna till en produktionsfär i samhället som jordbruk eller läderproduktion under järnålder. Somliga forskare överväger att samhällsstrukturen under äldre järnålder vilade på kvinnobönder. Kvinnans anknytning till jordbruket har en lång tradition. Kvinnor kan haft hög status på platser som varit knutpunkter för varuutbyte. Religion och ekonomi har gått hand i hand i förhistoriska samhällen. (Adolfsson & Lundström 1993:12ff).

Offertolkning i Oseberg

Härmed vill jag belysa tolkningsproblematik i gravmaterialet från Osebergsskeppet. Det är ej den trästav som fanns ombord som intresserar mig, utan hur man tolkat relationen mellan de gravlagda individerna. Det är relevant och användbar information inför tolkningen av de gravlagda i Klinta. Trots att all fokus lagts på kvinnan i Klinta så var det två individer som gravlagdes. Mannen har man nästintill bortsett från i dessa tolkningar, jag har för avsikt att ifrågasätta och granska dessa. Gemensamt för de gravlagda är att den ene parten tolkats som ett offer, medan mycket talar för motsatsen.

Det fantastiskt välbevarade Osebergsskeppet är vikingatidens allra rikaste kända grav och har tolkats som en grav tillhörande en drottning, prästinna eller en rik markägare begravd med föremål som enligt Price kan kopplas till trolldom även om han anser att denna kvinna haft många skilda roller. Ingstad som studerat detta har presenterat argument för att kvinnan medlat mellan olika världar och haft högre status än en drottning. Hon lyfter fram två grupper objekt som talar för detta; två gobelänger med motiv föreställande hängande kroppar från ett träd, och som troligen hängt i skeppets gravkammare, samt innehållet i en öppnad ekkista i gravkammaren. Kistan rymde föremål som förekom på gobelängerna såsom två järnlampor och främst staven. Skeppets föremål talar för att scenerna på vävnaderna ej är symboliska utan verklighetsbaserade då föremålen för utövandet av ritualerna fanns att finna ombord. (Price: 2002: 159f). Osebergsskeppets begravning rymmer korgsymbolik i formen av länkar på en kedja, varje länk formar ett stavhandtag men utan mitt-tenen som skulle utgjort skaffet. Kedjorna påträffades med närhet till en trästav. (Price 2002:190f).

Osebergsskeppet är en praktfull skeppsbegravning för två kvinnor med ben från ca 15 hästar, 4 hundar, 2 oxar och bl.a. utrustning för textilproduktion. Föremålen var tillägnade en kvinna vilket den osteologiska undersökningen bekräftade och lastens dyrbarheter ledde till slutsatsen att det rörde sig om en drottning. Men det var två kvinnor i graven av åldrarna 50+ och 30-40 år. Man bedömde den ena att vara huvudfigur och den andra en tjänarinna. Vem som var vem kunde ej urskiljas. Debatten kretsade sedan om det rörde sig om en drottning eller hustrun till en kung, *bara*. Arkeologen A.W. Brögger(1919) skall ha föreslagit att det rörde sig om en drottning Åsa som nämns i Snorre Sturlassons Ynglingasaga, en generellt accepterad tolkning. (Arwill-Nordbladh 2003:21f). Arwill-Nordbladh belyser vikten av den könsroll som drottningen tilldelats. Som en drottning borde hon begravts med föremål som påvisade politisk makt och status, men majoriteten av föremålen tycks tillhöra ett kungligt hushåll som i sin tur syftar på kvinnans roll som en stark, högaktad husmor vars makt var ett nödvändigt komplement för att upprätthålla mannens patriarkaliska makt. En kvinnlig stereotyp som

Elisabeth liknar vid den stereotypa bilden av den manliga vikingen. (Arwill-Nordbladh 2003:23).

Kvinnornas kvarlevor återbegravdes slutligen tillsammans eftersom det var omöjligt att särskilja de kungliga benen från tjänarinnans. Hanteringen av benen visar på ett fysiskt plan det nära sambandet mellan två skilda sociala positioner inom vikingatidens hierarkiska och lågrankade könsroller och hur en tjänarinna fysiskt inkluderas i en högre rankning som drottning. (Arwill-Nordbladh 2003:23). Den ena rollens förekomst föder den andra. Om en kung finns så finns även en drottning, om en drottning finns konstrueras även en tjänarinna, den ene möjliggör den andre. (Arwill-Nordbladh 2003:23). De arkeologiska bevisen sedda i ljuset av vikingatida begravnings seder visar att Osebergsgraven var avsedd att hedra en kvinna, eller två av hög social status. Gravmaterialet är av stor vikt, både skelettgravskick och brandgravskick förekom. Mindre grupper av rika gravar var tidsödande att uppföra. Andra har varit avsedda för specialister inom olika hantverk eller krigare. Majoritetens gravar är enklare och förekommer främst i gravfält även om variationer förekommer. Könsbedömda gravar uppvisar en jämn fördelning av kvinnor och män, barngravar förekommer något mer sällan. I det skrivna materialet nämns flera drottningar, men oftast i egenskap av hustru till en kung, Sigrid Storråda kallades dock drottning oberoende av någon make. (Arwill-Nordbladh 2003:25f).

Osebergsmaterialet rymmer flera olika sociala arenor; matproduktion inom en lantbruksekonomi, textilproduktion, fysisk kommunikation och rituella aktiviteter, något som Arwill-Nordbladh granskar ur ett genusperspektiv. Textilproduktion är den mest könsspecifika och fynden spänner över alla produktionsstadier. Flera föremål är av rituell karaktär, bland andra en 80 cm lång trästav som förknippats med völvor, staven fanns bland föremål förknippade med textilhantverk (Arwill-Nordbladh 2003:27ff). Det är möjligt att två kvinnor av samma rang begravts, det skulle förklara överskottet av gravgods då två gravlagda resulterat i dubbla rikedomar. Men det är även känt att tjänarinnor kunde offras till sina döda mästare. I över ett millennium var skepp en mytologisk symbol även om dess mening kan ha varierat. (Arwill-Nordbladh 2003:34f).

Elin Engström (2009) skriver om Osebergsgraven och kvinnlig maskulinitet där hon berör den osynliggjorda ena kvinnan, en osynlig tredje manlig part och tolkningsproblematiken rörande den rikaste skeppsbegravning vi känner där skeppet varit lastat med kvinnor. Tolkad som drottning eller völva har den ena kvinnans makt förstärkts med den andra kvinnans offrade liv. Med en osynlig manlig part menas att man spekulerat i om en tredje person vars kvarlevor saknas, eller aldrig funnits, skulle varit ombord samt den frånvarande konungen som möjliggör en drottning. Denna part vore av manligt kön och vars närvaro skulle oproblematisera tolkningen av den praktfulla graven genom en självklar huvudman framför en huvudkvinna. Hon problematiserar och ifrågasätter kopplingar mellan kvinnliga kontexter och maktperspektiv, där manliga maktperspektiv ses som självklara och kvinnliga maktpositioner blir problematiska och refereras distanserade till fruktan. (Engström 2009:12ff).

Analys – staven

Klintastaven var medvetet placerad tvärs över gravgömman under ett troligt lock av kalklera ornerad med pinnar och ris. Staven har brutits i bitar under fyllnadens tryck. De rena brända benen hörde till övervägande del till en kvinna med undantag från en obetydligt mindre del ben från en man. Den obrända kycklingen kan vara en fruktsamhetssymbol eller en symbol för återfödelse (Bögh-Andersen 1999:78f). Även två förkolnade rönnbär påträffades. Bögh-Andersen jämför ”stekspetts” förekomst i gravar och framhåller gravarnas karaktär, konstllhörighet, typ av ”stekspett”, mått och form samt annan utrustning för mat och dryck för att stärka spettens roll som just stekspett (Bögh-Andersen 1999:78f). Klintastaven tillhör kategorin av spett typ III som karaktäriseras av ett spett som har ett eget handtag och som tycks vara vanligast under 900-talet. Övriga modeller går under namn som typ I: gaffelformade stekspett, typ II: enkla stekspett och typ IV: spjutformade stekspett. (Bögh-Andersen 1999:56, 86). Det råder inga tvivel om att många av dessa spett är just stekspett, men ej alla och framförallt ej de av typ III, som visar en tydlig knytning till rika kvinnogravar under vikingatid.

I jämförelse med stavarna från Birka finns likheter men framförallt en olikhet, nämligen storleken. Birkastavarnas handtag utgörs av korgliknande konstruktioner, Klintastaven har ett markant och rejält handtag som följs av en stor korgliknande konstruktion. Man kan se det som att stavens skaft del föreställer en förstoring av en måttstav av Birkamodell, fäst på det stora handtaget. Då blir det som att man håller en symbolisk måttstav (eller stekspett) via ett handtag. Viktigt är att se storleksskillnaden, det är en förstoring av en symbolisk bruks- eller statusstav. Storleken gör Klintastaven till något helt annat än dess besläktade stavar vars funktion kan ha varit av praktisk karaktär och som möjligt agerat föregångare och modell för Klintastavens annorlunda format och därmed annorlunda syfte. Korgkonstruktionen på Klintastaven skiljer sig i jämförelse med samtliga andra stavfynd, såväl i placering som i storlek. Detta gör att jag tolkar den som symbolisk. Staven har även färre tenar än övriga korgar, men det behöver ej betyda mer än att exempelvis linfästen eller spinnkorgar varierat i utförande mellan regioner och Klintastaven är ej ensam om sina fyra tenar som förekommer inom Bögh-Andersens typologi. På stavarna har korgkonstruktionen utgjort själva handtaget, och även på nycklar har korgkonstruktionen utgjort handtagsdelen. Klintastaven har därför en symbolisk förstord korgkonstruktion som symboliserar både det kvinnliga och hemmets sfär med nyckelsymboliken. Varför utgör korgdesignen alltid handtag utom på Klintastaven? Klintastaven är en förstord stav, med ett förstord handtag försett med ytterligare ett handtag! Denna gigantism kan förknippas med jättar, något som faktisk också har en koppling till stavar. Av rent praktiska skäl kräver en förstord modell av en måttstav med ett ogripbart handtag ett ytterligare handtag för att alls fysiskt möjligt kunna hållas av en människohand. Staven kan utan att ha en praktisk funktion som bruksföremål tala ett tydligt symbolspråk, med likheter till måttstav kan läsas kvinnans hantverksrikedom med handel och kvinnliga attribut. Likheter med stekspett vittnar om hög status i den sociala näringskedjan och eventuella kultiska måltider och stavsymboliken i sig kan vara stor. Klintagraven dateras till ca 950 och staven sannolikt likaså. Bögh-Andersen (1999:59) har en tabell över svenska stekspett som sträcker sig från 600-talet till 1050. I sken av detta är Klintastaven relativt sen, men man måste väga in att den här jämförs med ett material som till stor del utgörs av

faktiska stekspett. Birkastavarna dateras från 850 till 950, Jägarbackens stav till 900-tal och Askastaven till 950-1000. Störst är likheterna mellan Klintastaven och Askastaven och förekomsten av bronskannor i de båda gravarna som sannolikt är samtida. Paralleller finns även mellan Klintastavens överdrivna storlek och det överdimensionerade ryggnappsspännet på hängsmycket från graven i Aska. Om Klintastaven är en förstoring och en symbolisk stav så kan det tyda på att den är väldigt sen och förlagorna har eller var på väg att förlora sin betydelse kanske i likhet med det uppförstorade ryggnappsspännet från Kåsta (Arrhenius 1962).

Flera av de olika stavtyperna, och främst de mer stekspettsliknande stavarna är ofta smäckra, graciösa skapelser. Klintastaven avviker från detta mönster med sin grova klumpiga gigantism, men är för den delen och kanske just tack vare sin storlek mer praktfull än övriga stavar. Utsmyckad med det unika huset med troliga djur vid varje knut och djurhuvuden vid korgens tenar är den något utöver de andra stavarna. Olikheterna stavarna emellan väcker frågan om man alls bör se Klintastaven som en del av denna grupp av stavar, då de kan ha haft fullkomligt skilda funktioner. När jag betraktar Klintastaven bredvid Birkastavarna är det så tydligt att detta är skilda föremål. Klintastavens storlek gör den i jämförelse med de graciösa stavarna inte bara klumpig utan nästintill okvinnlig. Detta ger i min mening staven än mer pondus och tyngd i en kvinnas ägo, bokstavligt och bildligt, för trots sin om möjligt okvinnliga storlek är den starkt laddad med kvinnliga symboler och har sannolikt tillhört kvinnan i graven i Klinta, men med en storlek som leder tankarna till ett om möjligt manligt svärd. Men man bör vara försiktig med att be-köna föremål efter moderna könsroller som inte rakt av varken kan eller bör appliceras på forntida samhällen.

Det korsformiga spännet var det föremål som låg närmast kvarlevorna. De föremål som låg överst var de största, placerade där av praktiska skäl eller som kronan på verket. De mindre föremålen tycks omsluta gravkärlet, vilket sannolikt var det först nedsänkta och det viktigaste föremålet, och rent teknisk är det svårt att nedlägga större föremål någon annanstans än högre upp. Att staven placerats överst och tvärsöver gropen kan både tyda på det praktiska storleksproblemet att staven inte kunde få plats på annat vis men det vittnar även om dess betydelse som ett föremål av vikt. Det är det sista föremålet som nedlagts i gropen och man har inte medvetet förstört det för att det skulle få plats i gropen eller för att göras obrukbart. Istället har staven lagts tvärsöver gravgropens öppning, som sedan förseglats. Staven hamnar på så vis i en gränzson i graven, men tydligt tillhörande gravgropen och de säkerligen allra viktigaste föremålen. Om staven placerats ovanpå locket och förseglat graven skulle detta kunna styrka dess symbolvärde än mer, men resterna av lerlocket tyder ändå på att det varit placerat ovanpå staven och att staven hört till gropen.

Spridningsbilden av stavarna visar på en förekomst kopplad till handels- och tillverkningsplatser. Dessa kvinnor har gemensamt en närhet till vidsträckta kontaktnät, såväl sociala som ekonomiska, platser för utbyte av både varor och idéer. Platser lämpliga för kvinnor med textilhantverk som specialitet men även för kvinnor med överjordiska förmågor som sejd, ledare vid kultiska ceremonier eller förvaltare av minnen och förmedlare av dessa.

Analys – graven

Föremålen i grav 59:3 och 59:2 uppvisar en förbryllande fördelning av föremål som ses som manliga eller kvinnliga. I mannens grav fanns följande föremål som anses manliga: svärd, vikter, spelset, komplext bältesset och stor slipsten. I samma grav påträffades följande föremål som anses vara kvinnliga: oval spännbuckla, pärlor och bennål. I kvinnans grav påträffades följande föremål som anses vara kvinnliga: ovala spännbucklor, pärlor, hängen, nyckel, selar för draghästar, likarmat spänne och glättsten. Av föremål ansedda som manliga fanns: stridsyx och verktyg för trähantverk, bara dessa föremål gör att vi kanske bör tänka om i termer av manligt och kvinnligt. Price (2002: 149) menar att med tanke på med vilken omsorg man ägnat åt att separera benen och den långt ifrån slumpmässiga fördelningen av majoriteten av objekten vore det ej sannolikt att föremål av misstag fördelats efter bålet. Den ovala spännbucklan i mansgraven har storleken av en mänsklig hand och har knappast av misstag fördelats till mannens grav. Därför ser Price att fördelningen av gravgodset var medveten och meningsfull och påpekar att det är högst ovanligt att så många föremål tillhörande det motsatta könet förekommer i vikingatida gravar. Kvinnan har här begravts med föremål förknippade med trähantverk och krig och mannen var begravd med kvinnliga smycken och sybehör. Price betonar dock att detta ej bör övertolkas utan ses som symboler av de båda individerna och det faktum att de bränts och begravts vid samma tillfälle, de är delar av ett gemensamt sammanhang. Price ställer sedan frågan att om kvinnan var en völva på grund av sin stav var då mannen en annan brukare av magi och nämner magikerpar som fått speciell behandling i döden. Han belyser placeringen av svärdet och yxan som han menar huggits ned i gravarna. Även gravarnas yttre skiljer sig av skäl vi ej känner till idag (Price 2002:149). Förekomsten av rönnbär och hasselnöt kan tyda på att begravningen skett på hösten, men jag anser att dessa organiska föremål även kan ha torkats och använts året runt. Bålet och gravarna var placerade alldeles i utkanten av odlingsmarken. De båda döda hade lagts i en båt som av antalet spikar att döma kan ha varit runt 10 m lång och lastad med ett stort antal objekt och djurkroppar. Efter kremeringen försökte man separera de döda åt och kvinnan begravdes direkt på platsen för och med resterna av gravbålet. Händelseförloppet är i detalj okänt men efter att kvarlevorna samlats och rengjorts grävdes gropen vars urgrävda grus bildade en kontrasterande ring runt gropen mot den svarta askan. En del av resterna från bålet fördelades till mansgraven några meter bort. Kvinnans benrester, antagligen av misstag blandade med en liten del av mannens placerades i lerkärlet och uppnår en mängd av 2 l. Lerkärlet placerades på gropens botten, intill lades en nydödad obränd höna och diverse föremål packades runt och på urnan och fyllde gropen. När gropen fyllts med föremål och aska från bålet lades staven tvärs över gropens mynning som sedan förseglades på ett tillsynes unikt vis. Grå kalkrik lera uppbyggt runt ett ramverk av kvistar var format till ett sexkantigt lock. Locket täckte gropen men lämnade stavens skaft med husminiatyren utstickandes mot norr. Över detta ströddes resterna av gravbålet innehållandes ett flertal föremål av mindre storlek och djurben. Detta lager täcktes i sin tur av ett lager jämnt utlagda kalkstensflisor och över det hela restes ett röse. (Price 2002:142ff).

Förhållandet mellan gravarna är förbryllande, vem var mannen? Varför brändes de tillsammans men skildes efter döden? Om han var ett offer till kvinnan varför tilldelades även han ett ärorikt hög med rikt gravgods? Var det viktigt att de brändes tillsammans, hörde de

ihop och var det även viktigt att de fick varsin grav? Men varför tycks gravgodset vara så slarvigt fördelat dem emellan, ägde de allt tillsammans? Symboliserar de ett gemensamt hushåll med jordbruk och allt? Kanske kan man tänka sig en invandrig utöver handel, Östersjööarna vore lämpliga platser att anlända till som invandrare och för människor att mötas i ett relations- och idéutbyte. Hänget föreställer en man på knä, i händerna håller han band som kan ha fåglar i ändarna, fåglar förekom ju även i benmaterialet. Hänget ses även det som orientalistiskt eller östligt och öglan är placerad så att det hänger upp och ned, vilket i mina ögon kan tyda på att det skall betraktas av bäraren och ej av betraktare. Det kan vara ett porträtt av en man av betydelse för kvinnan om ej hänget var gammalt eller importerat. Kanske föreställde det till och med mannen i graven bredvid. Det sexkantiga locket är mycket intressant, inte minst som det delar form med hänget. Vad denna form betytt har jag ej lyckats gå närmare in på men det vore intressant om mer uppmärksamhet riktades mot denna form och liknande material i framtida forskning.

Osteologisk bedömning

Den osteologiska analysen av benen från Klinta gravarna utfördes av N-G Gejvall. Och jag vill här lyfta fram de mänskliga kvarlevor som fanns i benmaterialet för vidare analys av de gravlagda individernas tolkning.

Från grav 59:2 är endast kalottdelar och fragment, en tåfalang och ett vadbensfragment identifierat av människa. Vadbensfragmentet var ganska grovt och med kraftiga muskelursprung varför dessa identifierats vara av manlig typ.

Ur grav 59:3 har identifierats kalottfragment, kalottdelar, klippben, en tand och radiusfragment. Ett högersidigt stycke av margo supraorbitale dx, alldeles intill glabella och av kvinnlig typ.

Ben från gropen: 600gr, 2l. Ben från tamhäst och nötkreatur, obrända, kommande från brandlagret. Rena ben, ljus grå och bruna till färgen, fria från sot, tillhörande människa. Porositeten i del av ett pannben antyder maskön. Ett underkäksfragment, hakparti, utan tänder, galoschkäft skrivet inom parentes. Käkparti av tamkatt samt den obrända kycklingen placeras här. I Grav 59:4 fanns kalottfragment, falangfragment och ett tandutskott som bedömts vara kvinnligt.

Sammanfattningsvis skriver Gejvall om samtliga gravar att gravarna tillsammans innehåller ca 18 kg eller 29,4 l benfragment. Från gropen i grav 59:3 kommer hela 2l brända människoben, det utgör dock endast 3 % av den totala benmängdens vikt i samtliga gravar som till största del utgörs av djurben. Sammanställningen av undersökningens resultat visar att *tre* vuxna individer, en man och två kvinnor genomgått likbränning. Gravarnas innehåll vad avser artsammansättning, fragmenttyp och övriga egenskaper talar i viss mån för att begravningarna ägt rum samtidigt.

Sammanfattningsvis angående grav 59:3 skriver Gejvall att gravens sammanlagda beninnehåll uppnår 10 kg ben eller 16,7 l. I gropen fanns hela 2 l mänskliga ben som utgör 6 % av bensamlingens vikt. Övriga ben är från djur. Sammanställning av de mänskliga skelettdelarna visar att 2 vuxna individer har kremerats, en kvinna och en man. (ATA).

Tolkningar

Samma objekt kan tolkas olika och betyda olika saker. När materialiteter tolkas blir de vad vi vill att de ska vara, man väljer bort en rad andra, kanske mindre önskvärda funktioner vilket i sin tur leder till en tolkningsproblematik. Staven har tagit mycket utrymme i Klintagravens tolkning eftersom man inte riktigt vet vad den är och vad den betyder. Individerna och de andra fynden har hamnat i skuggan av staven, men det var ju trots allt människor som begravdes. Om ett objekt tar för mycket plats kanske man måste bortse från dess förekomst stundvis för att alls kunna se något annat och vad ser vi då? Då framstår för mig mannen och relationen mellan de gravlagda. Individernas osäkra relation till varandra och deras förekomst i gravmaterialet kan tolkas annorlunda om man bortser från staven och kvinnan som stavbärande individ följt av människooffer. Gravmaterialet i sig talar ej för att någon av de gravlagda individerna varit offer eftersom var och en har fått en individuell grav. Även om man ser graven som en dubbelgrav tyder inget på att någon varit av mindre värde än den andre. Detta baserar jag på jämförelser i förhållande av de gravlagdas könsanknutna gravgods och det faktum att samtliga brända fått ett eget röse eller en hög. Det tycks mig högst osannolikt att man skulle resa ett röse eller en hög över en slav, en tjänare eller ett offer. Jag har ej för avsikt att ta makten från kvinnan, men jag anser att den makt hon må haft har delats med mannen, och möjligen även av den andra kvinnan. Särskiljningen av benen indikerar inte nödvändigtvis att individerna haft olika värde.

Osteologiska resultat

Rena ben är ovanligt under vikingatid, 2 hg ben är 10 % av en kropp, 2-3 l ben är en hel människa. Man kan granska vilka kroppsdelar som har valts ut och vilka ben som saknas och vad som eventuellt har gjorts med dessa och om det finns malda ben. Bäckben ger de bästa könsbedömningarna, men dessa tycks saknas i den osteologiska rapporten. (Buikstra & Ubelaker 1994). Om det finns djurben i lerkäret eller ej är heller ej klart men det synes endast innehålla mänskliga kvarlevor. I min mening är den osteologiska rapporten tämligen rörig och oklar. Framförallt tycker jag ej att resultat som placerar de gravlagda i respektive valda grav framträder så som de i efterhand har presenterats. För mig tycks det mer oklart vem som hör hemma i vilken grav eller hur många individer det faktiskt rör sig om med tanke på hur få delar som faktiskt gått att könsbedöma.

Vad som ej framgår av den osteologiska rapporten är om de ben som analyserats som manliga, respektive kvinnliga och som förekommer i samtliga gravar är delar av samma manliga respektive kvinnliga individer eller om det skulle kunna röra sig om fler inblandade. I sina sammanfattningar skriver Gejvall dels att det är tre individer som begravts samtidigt men även att det rör sig om en man och en kvinna. Otydligt är även vilka ben som härrör från gropen och vilka ben som låg i kärlet. Tack vare Peterssons grävrapport vet jag att det obrända hönsskelettet låg under lerkäret, och under det en del av en mänsklig käke. Däremot fanns som jag uppfattar det även ett annat käkben i samma grav. Eftersom majoriteten av benen ej kunnat könsbedömas anser jag det vara märkligt att man ändå anser att majoriteten av benen tillhör en kvinna.

I grav 59:2 är det ett vadben som bedömts vara av manlig typ. I grav 59:3 har ett underkäksfragment/ansiktsfragment/glabella bedömts vara kvinnligt samt ett pannben från groppen som bedömts vara manligt, något jag tolkar som att de i kärlet/gropen funna ben endast könsbedömts som manliga(!) Från grav 59:4 har ett tandutskott bedömts vara kvinnligt. Benen från grav 59:3 delas upp i 1,2,3,4 och 5 där 5 är ben från groppen som sin tur delas upp i a, b och c. Kategori b utgörs av rena ben, kategori c bör vara under kärlet då hönskelettet ingår och kategori a bör rimligtvis innebära groppen i övrigt. Det hakparti man funnit i botten av grav 59:3 som beskrivits som galoschkäft men som ej synes vara könsbedömt kan möjligen antyda att kvinnan(?) varit äldre, något som skulle passa en kvinna som utövade minnesproduktion.

Vad som är otydligt är varför de rena benen i kärlet har bedömts till övervägande del tillhöra kvinnan, det framgår ej av den osteologiska rapporten. Eller varför man valt att presentera kvinnan som huvudperson, mannen som offer och helt har uteslutit den tredje kvinnan ur sammanhanget. För mig är det ej tydligt att det är detta scenario som benmaterialet uppvisar. Men det är möjligt att Petersson och Gejvall haft en verbal kommunikation som ej finns dokumenterad som förklarar de resultat som Petersson ändå presenterat och som idag används i tolkningen av gravarna.

Med tanke på hur få delar som faktiskt har könsbedömts ser jag med stor skepsis på de resultat som inkluderar resterande ben och att man valt att se dem som främst tillhörande en kvinna och varför man säger att det bara rör sig om *en* kvinna eller *en* man. Gemensamt för samtliga gravar är stora mängder djurben från många olika arter, men i de båda kvinnogravarna förekommer intressant nog både höna och kyckling. I grav 59:3 fanns ett helt obränt skelett av höna och i grav 59:4 fanns ett obränt radiusparti av höna samt ett bränt humerus av kyckling. Utifrån den osteologiska bedömningen anser jag att offertolkningen bör omtolkas och möjligen bör även den tredje individen inkluderas i gravsammanhanget och gravarna ses som en helhet.

Offertolkning

I likhet med Osebergsskeppets kvinnor har mannen i Klinta till stor del uteslutits från att nämnas annat än som ett offer, ett attribut till kvinnan, en statusmarkör. Fokus har tagits från den ena och lagts på den andra. I Oseberg har kvinnliga maktpositioner hotat manliga och självklara sådana och man har sökt en osynlig tredje part, en självklar man. I motsats till tolkningsproblematiken i Oseberg är det mannen i Klinta som åsidosatts och all fokus har istället riktats mot kvinnan. Frågan är om man har förhastat sig i dessa tolkningar och om det i så fall har grundats på en vilja att presentera en hednisk härskarinna. På Historiska museet nämns att hon bör ha varit ledare för en mycket välbärgad Öländsk släkt, men att mannen eller den andra kvinnan skulle kunna vara en del av denna välbärgade släkt berörs aldrig som ett alternativ och något som jag anser är högst sannolikt med tanke på det likartade gravskick samtliga individer trots allt delar. Möjligen har man i en vilja att framhäva kvinnan, offrat mannen till kvinnan för att förstärka hennes position och därmed uteslutit mannens möjliga roll som en del av samma familj.

Frågan jag mot slutet inser att jag måste ställa är när offertolkningen av mannen uppkom. Petersson nämner mannen delvis som en del av samma begravning men fokuserar ändå på kvinnan. Price nämner mannen som en möjlig magiker och de båda som ett magikerpar som fått en speciell behandling i döden. Bögh-Andersen nämner både grav 59:3 och 59:2. I hennes indelning av stavförekomst i gravar tas inte bara andra köksgeråd upp utan även konststillhörighet där placeras stavfyndets konststillhörighet till: Man och Kvinna. Det tycks vara Historiska museet som valt att framföra offertolkningen av mannen i sin utställning där man skriver att kvinnan åtföljts av ett flertal djurarter och sannolikt även en man. Att en man bränts samtidigt som kvinnan anser man bör innebära ett människooffer. Även om det först är på senare tid som mannen alltmer intagit en offerroll är det kanske just därför det är rätt tidpunkt att kritisera den. Tolkningar utvecklas och denna sena tolkning anser jag är på väg åt fel håll och det vore synd om framtida tolkningar skulle fortskrida i samma riktning.

Staven

Svärdet var medvetet placerat i mannens grav och staven var medvetet placerat i kvinnans. Eftersom dessa objekt placerats på liknande vis i gravarna tolkar jag dem som motsvarigheter gällande symbolvärde. Kanske kan man se staven som kvinnans svärd, eller en motsvarande maktsymbol som tillförts kvinnan.

Klintastaven skiljer sig från andra hittills upptäckta stavfynd, främst genom sin grovhet och stora korgkonstruktion. Detta är något som måste vägas in i tolkningen av stavens användningsområde. Staven måste ha varit av påtaglig tyngd, den var inget man bar runt på eller viftade omkring sig med utan ansträngning. Dess korgkonstruktionsdekor är fyllig och omöjliggör flera praktiska moment så som mätning av tyger, tenarna gör det omöjligt att placera staven plant och de hade varit i vägen för mätning. Korgen är placerad så pass långt ned på skaftet att den i sig ej utgör en handtagsdel som på andra stavar. Dock kan staven ha en symbolisk anknytning till mätstavar, hantverk och handel även om det ej var dess praktiska funktion. Staven rymmer onekligen mycket symbolik som kan länkas till såväl huslig makt som kultisk.

Ser man på staven i förhållande till en stekspettsfunktion faller även detta på de praktiska funktionerna. Återigen är korgkonstruktionen prålig och opraktisk, utan funktion, staven har en tjocklek som är betydligt grövre än vad som sannolikt vore lämpligt för ett stekspett och en tyngd som heller inte bör ha varit positiv för att stödja det vid tillagning. Husdekoren på stavens topp bör heller ej varit ämnad att vändas upp och ned och agera stöd vid en härd. Det visar kanske tydligast på stavens tänkta position som upprätt. Med dess tyngd och grovhet måste jag tillägga att ingen stav har ingett sådana likheter med ett svärd som denna leder mina tankar till. Är det alls möjligt att staven skulle kunna vara ett vapen? Är det alls möjligt att stavar skulle kunna vara ett kvinnligt vapen? Även kvinnor behövde försvara sig och kanske sitt hem med ett smäckert vapen som skulle kunna haft en vass spets, tyngd att slå med och en längd lämpad att mota bort en förövare. Ett försvarsvapen med symboler av nyckel, hem och kvinnlighet. Det är alltför lätt hänt att forntidens kvinnor ses som passiva hemmafruar med hantverkshobbies när det mer troliga vore att kvinnor genom tiderna inte haft lyxen att undvika att behöva utöva fysiska kraftansträngningar som i vår tid ses som manliga. Man får heller inte glömma att kvinnor heller ej alltid är gravida, föder barn eller är mödrar. Oavsett

vad stavens funktion må ha varit är den en bärare av många symboler och mer än ett vardagsföremål. Stavens symbolspråk spänner över flera sociala sfärer och medier; hus, härd, handel, heder, historia och hedendom.

Graven

Jag ser en växande tyngd påbyggd över gravkärlet, först med föremål som blir allt större, sedan ett möjligt lock, stora kalkstensflisor täckte i sin tur brandlagret och över det hela restes ett tungt röse och tyngden blir större ju högre upp man kommer. Var det bortsett från all rösesymbolik viktigt att hålla den döde på plats? Under en enorm tyngd, i lager efter lager var inte bara den döde skyddad från plundring och hedrad med ett röse, utan möjligen var även de levande skyddade från att den döde skulle gå igen med åtgärder att hålla den döde på plats. Grav 59:3 är inte bara den rikaste av de tre gravarna, utan den som ägnats mest energi i alla steg. Från att bränna ett skepp lastat med rikedomar till att gräva en grop som sedan förseglats i lager efter lager. Orsakerna till varför mannen och kvinnan delades upp kan vara många, kanske var de av olika ätter, hade äktenskapskontrakt som löstes upp efter döden, kanske skulle de ha skilda liv i döden men samma väg dit. Hade de haft ett gemensamt liv och hushåll? Jag tror inte att det finns utrymme i denna uppsats att svara på alla dessa frågor men det är viktigt att ändå ställa dem.

Som jag tidigare nämnt är det komplicerat och problematiskt att applicera moderna könsroller på forntida samhällen, det kan tyckas vara lättare att tillskriva en vikingatida kvinna kultisk makt framför ekonomisk. Men man kan även vända på detta, dagens skandinaviska kvinnors makt är främst ekonomisk framför kultisk. Därför vore det även fel att föreställa sig den vikingatida kvinnans makt som enbart socioekonomisk, i ett samhälle där det inte var någon skillnad mellan det världsliga och det icke-världsliga. Det ena bör ej utesluta det andra, kulten har sannolikt möjliggjort och stärkt den socioekonomiska samhällsstrukturen. Därför vill jag hävda möjligheten av Klintakvinnan som rik på såväl världslig som kultisk makt. Hon kan i förhållande till det ypperliga läget ha varit en handelskvinna eller en kvinnobonde med produktionsmarker, och med sina ägor och möjliga produktion av spannmål, hantverk eller andra varor varit en viktig samhällspelare. De kultiska krafter hon må ha haft förstärks av de världsliga, möjligen var hennes produktion av större skala och som kan ha nyttjats av hela samhället, varför hon och hennes domän vore av stor vikt. Jag tänker på huset på staven, all symbolik staven bär, det öppnar upp för många tolkningar och möjligheter för stavbäraren. Var huset kanske i hennes faktiska ägo, med agrar produktion såväl som hantverk och en plats för sammankomster av kultisk art, kanske en möjlig storgård tillhörande en välbärgad öländsk släkt. Gemensamt för alla dessa kvinnor är att de har haft vidsträckta kontaktnät väl placerade längs handelsrutter, stavarnas spridning följer kontaktnätens knytpunkter, platser där människor mötts och varor flödat.

Kvinnan och mannen följdes i döden av en uppsjö djurarter och föremål, möjliga ägodelar och ett urval av hushållets alla delar. Eftersom mannens grav inte skiljer sig nämnvärt från kvinnans anser jag att de bör höra till samma sociala skikt och möjligen samma släkt. Varför det ändå var viktigt att skilja dem åt och inte uppföra en dubbelgrav är svårtolkat. Möjligen hade de olika resmål efter döden men samma väg dit, det är ytterst komplext och vanskligt att

försöka tolka forntida handlingar med starka förklaringsmodeller som vi bara kan spekulera kring.

Med facit på hand innehåller mannens och kvinnans grav föremål som kan relateras till både handel och kult och deras ägodelar eller gravgåvor har sannolikt beblandats vilket gör det mer komplicerat att knyta gravgodset till en självklar individ. Vi har således föremål som tyder på såväl världslig som kultisk makt och därför finner jag det olämpligt att tillskriva kvinnan en roll som enbart völva, eller völva alls. Jag tvekar även inför att ge kvinnan enbart handelsrelaterad social status, däremot tvekar jag inte inför tolkningen att kvinnan haft en position där både kultisk och ekonomisk makt varit relevant eller för att hävda att mannen inte var ett offer till kvinnan.

Slutsatser

De gravlagda vilade på en björnfäll, och redan där krackelerar offertolkningen av mannen som fullkomligt havererar vid granskningen av följande begravningsförlopp, som förvisso bara är spekulationer men som förstärks av gravmaterialets otvetydiga bevis i form av tre gravar, inte en. Offertolkningen speglar framförallt samtidens kvinnosyn och kanske en önskan att presentera en ”hednisk härskarinna”. Det av utgrävaren rekonstruerade begravningsförloppet med alla dess steg och pinaler tyder snarast på att de döda individerna haft ett gemensamt hushåll och fynden speglar detta. Ingen slav eller offerad människa skulle begravas i en egen grav med ett svärd och den andre personens ägodelar och ännu mindre få en hög eller ett röse uppfört över sig. Att man spunnit vidare på tolkningen av kvinnan som völva och vidare mannen som hennes offer är beklagligt när materialet så tydligt säger någonting annat om mannens roll och sammanhanget de gravlagda emellan.

I likhet med graven i Aska finns en förekomst av föremål som varit äldre än de gravlagda, varför de kan tolkas som minnesbärande objekt. Hänget från Aska föreställande en möjligt sittande kvinna väcker tankar om att Klintastaven kan varit menad att hållas upprätt vid en sittande position då den för detta har en lämplig storlek och tyngd. Detta kan tolkas som kultiska handlingar där staven fungerat som en processionsstav vid hedniska sammankomster med inslag av minnesförmedling, staven kan haft rasslande delar fästa under huset och kanske med rytmiska stötar satts hårt i golvet. Huset kanske inte bara har symboliserat gudarnas boning utan en verklig storgård. Stavfynden förekommer längs handelsrutter och är bärare av mycket handelssymbolik. Klintastaven är en symbolbärare, en möjlig processionsstav tillhörande en kvinna som kanske varit förknippad med minnesproduktion i en sfär som berör både kult och handel.

Det är sannolikt vid en skärningspunkt mellan hedendom och kristendom som staven fått sina proportioner och sin starka djursymbolik med vargar som föder stavens tenar och som möjligen vaktar eller ser upp mot husets knutar. Det är kanske just vid denna skärningspunkt som begravningen också ägt rum och det var viktigt att lägga locket på. Ju större arbete som ägnats en grav av ju starkare var den gravlagde i livet. Ansträngningarna vid gravläggningen kan leda till att förhindra personen att återvända. Det kan ha rört sig om personens kultiska makt som man handskades varsamt med och en religion som kanske nått sin kulmen och avslutades och begravdes med de döda. Då var det viktigt att lägga locket på och markera

avslutet för både den ”hedniska härskarinnan” och hedendomen som världsåskådning. Alltså förringar jag inte Klintakvinnas roll som hednisk härskarinna, men för en mer balanserad bild vill jag tydliggöra att även handelsrelaterad makt bör tillskrivas henne och framförallt skall denna makt, vad den än må haft för karaktär delas av den man som presenterats som hennes offer. En omtolkning av mannens offerroll leder inte nödvändigtvis till ett förringande av kvinnans makttroll, hennes gravmaterial var trots allt det rikaste och hennes grav har ägnats mest tid och tanke. Det i sig borde räcka för att framhäva kvinnan som huvudperson, utan att för den delen behöva offra mannen. Staven i sig skulle kunna räcka för tolkningar om kultisk makt tillskriven kvinnan. Alltså finns där många indikationer på kvinnans framträdande roll bland dessa gravar, utan att tilldela henne mänskliga offer som fått egna gravar.

Tolkningar och presentationer av forntiden säger som bekant ofta mer om tolkarens samtid och de tolkningar som är för tiden passande. I motsats till Osebergsgravens kvinnor som haft svårigheter att tilldelas någon makt, trots frånvaron av en manlig huvudperson, har makten i Klinta tillslut helt fråntagits den manliga individen för att bekräfta den kvinnliga individen som en person med magiska krafter. På så vis har man kanske lättare tillskrivit kvinnan en kultisk makt framför en ekonomisk om så på delvis felaktiga grunder. Staven, som har en förmåga att ta över i tolkningarna av Klinta materialet är en symbolbärare som binder samman symbolik från både hedendom och världslig handel. Komplexiteten i forntida samhällen kan vara svårgripbar, men jag tror starkt på vikten av länkarna mellan det världsliga och det icke världsliga. I min mening kan kvinnan i Klinta varit en framstående kvinna i Köpingstraktens produktionssfär samtidigt som hon kan ha haft en viktig roll inom den sociala kulturen, möjligen som en völva, men kanske främst som en kvinna med goda kontakter, i alla världar. Staven är ett av flera objekt i gravkontexten och den har styrt tolkningarna. Jag valde att delvis bortse från staven och då framträdde de andra gravarna som är en trolig del av samma gravsammanhang. De tolkningar som presenterats mig tycktes mindre självklara. Det synes vara delvis vilda spekulationer om offer mellan individer som via gravkontexten om något visar upp att de är en del av ett gemensamt sammanhang och en gemensam social sfär, sannolikt en del av samma släkt.

Sammanfattning

Mitt huvudsyfte har varit att tolka en vikingatida kvinnograv i Klinta, Köping sn på Öland. Graven är en del av ett gravfält och tycks höra samman med minst en grav som del av samma begravning. En man och en kvinna har bränts i båt med rikliga mängder djur och föremål, de har sedan separerats och begravts var för sig, med en stundvis slumpartad blandning av könsfördelade föremål. Kvinnan har presenterats som en kvinna med makt, som en völva och mannen beskrivs som ett offer till kvinnan. I kvinnans grav påträffades en järnstav unik i sitt slag som väckt många tolkningar, i mannens grav fanns ett svärd. Mina frågeställningar har rört kvinnans makt som kultisk eller ekonomisk, mannens roll som offer och stavens roll som objekt.

Jag har i denna uppsats berört tidigare forskning och tolkningar av kvinnor med stavar som völvor eller som handelskvinnor, men jag saknar en tolkning som förenar de båda i en för tiden kanske mer lämplig tolkning. Jag anser att man varit allt för snabb med att tillskriva kvinnan den ena eller den andra rollen. Statens historiska museum har partiskt bestämt sig för

hur föremålen skall tolkas och förmedlas till allmänheten där kvinnan presenteras som en hednisk härskarinna. Debatten har kretsat kring tolkningar av stavar som framförallt sejdstavar eller måttstavar och tolkningar av kvinnor med stavar som völvor eller handelskvinnor inom textilproduktion och frågeställningar om kvinnorna lättare har tillskrivits kultisk makt framför socioekonomisk. I kontrast till detta har mannen tillskrivits rollen som offer medan kvinnan framhålls som frontfigur och där det arkeologiska materialet tycks säga någonting annat varför jag motsätter mig offertolkningen. Jag har berört tidigare forskning kring tolkningar av stavar och jag anser att vi ännu ej med säkerhet kan säga vad dessa föremål är och vad deras faktiska funktion varit. Klintastaven skiljer sig i det arkeologiska materialet och bör därför tolkas utanför ramarna av hur andra stavar tolkas, stavar vars funktion ännu debatteras. Decennier senare fumlar forskarvärlden ännu med ord som mätstav, stekspett, spira eller völvstav. Efter alla vitt skilda tolkningar skulle vi ännu kunna benämna dessa föremål som blott järnobjekt och möjligen erkänna att vi faktiskt inte vet vad de är. Jag anser dock att Klintastaven är en symbolbärare som rymmer såväl handel- som kultsymbolik och att kvinnan trots min kritik kan ha haft en ledande roll inom den hedniska kulten.

Mitt huvudsakliga syfte var från början att tolka staven, men jag upptäckte snart att den tog överhanden i gravmaterialet och att alla tolkningar kretsade kring just denna. Jag valde därför att delvis bortse från staven och fokusera på resterande material. Det viktigaste resultat jag uppnått i detta arbete är en omtolkning av mannen som ett offer till kvinnan. Det finns egentligen ingenting som tyder på att mannen skulle ha varit ett offer och allra tydligast framgår detta i antalet gravar och dess innehåll. De båda döda har fått en hög respektive ett röse uppfört över sig, en mängd olika djurarter har följt dem i döden och deras ägodelar uppvisar en slumpartad blandning som tyder på ett gemensamt ägande och ett likartat värde de döda emellan. Kvinnan har en mäktig stav som är ett av få föremål som tycks ha en medveten placering, mannen har ett svärd som fått samma medvetna placering. Materialet uppvisar snarast en jämlik fördelning av föremål även om fördelningen tycks slumpartad med en förvirrande könsblandning av föremål. Den osteologiska bedömningen finns att tillgå men leder delvis till fler frågor än svar. Det tycks mig oklart hur många individer som faktiskt bör inkluderas i gravsammanhanget och huruvida möjligen även en tredje grav bör ses som en del av samma kontext. Antalet gravlagda och relationen dem emellan utmanar tidigare tolkningar. Det synes dock vara Statens Historiska Museum som i efterhand konstruerat mannens offerroll. Jag har granskat problematiken med offertolkningar och hur de möjliggör maktpositioner hos en vald och ofta kanske konstruerad huvudperson. Vanligast är att mannen har den självklara och naturliga maktpositionen som förklarar en rik grav. I Osebergskeppets begravning ställde förekomsten av två kvinnor till med tolkningsproblem då frånvaron av en man blev problematisk. Den ena av kvinnorna osynliggjordes som ett offer till den andra kvinnan som via sitt offer och en frånvarande kung upphöjdes till drottning. Risken finns att något liknande skett i Klinta där man förhastat velat föra fram en hednisk härskarinna och detta har skett på bekostnad av mannen som med sitt tillämpade offrade liv förstärker kvinnans roll som frontfigur trots att materialet talar för att mannen kanske inte bara tillhört samma sociala sfär utan högst sannolikt är en del av kvinnans familj.

Referenser

Tryckta källor:

- Adolfsson, G. & Lundström, I. 1993. Den starka kvinnan: från völva till häxa. Stockholm: Statens historiska museum.
- Andrén, A. 2004. Platsernas betydelse: norrön ritual och kultplatskontinuitet. I: Melheim, L., Hedeager, L. & Oma, K. (red.) *Mellom himmel og jord: foredrag fra et seminar om religionsarkeologi, Isegran 31. januar - 2. februar 2002*, s. 200-239. Oslo: Institutt for arkeologi, kunsthistorie og konservering, Universitetet i Oslo.
- Arbman, H. 1940. *Birka: Untersuchungen und Studien. 1, Die Gräber. Tafeln*. Stockholm: Vitterhets-, historie- och antikvitetsakad.
- Arbman, H. 1943. *Birka: Untersuchungen und Studien. 1, Die Gräber. Text*. Stockholm: Vitterhets-, historie- och antikvitetsakad.
- Arne, T. J. 1903. Järnåldersgravfältet vid Alvastra i Östergötland. *Meddelanden från Östergötlands Fornminnesförening*, s. 2-11.
- Arrhenius, B. 1962. Det flammande smycket. *Fornvännen*, 79-101.
- Arwill-Nordbladh, E. 2003. A Reigning Queen or the wife of a King- Only? Gender politics in the Scandinavian Viking Age. I: Nelson, Sarah M. (red.) *Ancient Queens. Archaeological explorations*, 19-37. Walnut Creek, Calif.: Altamira.
- Arwill-Nordbladh, E. 2008. Aska och Rök – om minne och materiell kultur i nordisk vikingatid. *Arkeologi och identitet* 169-183. Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet. Lund.
- Buikstra, J. E. & Ubelaker, D. H. 1994. *Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains*. Fayetteville Ark:Arkansas Archaeological Survey.
- Bruce-Mitford, R. 1947. *The Sutton Hoo Ship Burial: A Provisional Guide*. London: Trustees of the British Museum
- Brøndsted, J. 1936. Danish Inhumation Graves of the Viking Age. *Acta Archaeologica* VII, 81-228.
- Brøgger, A. W. 1919. Osebergdronningen. *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri*, s. 225-240.
- Bøgh-Andersen, S. 1999. *Vendel- och vikingatida stekspett, ej blott för köket, ett redskap med anor från Homeros´ tid*. Lund: Lunds Universitet, Arkeologiska Institutionen.
- Engström, E. 2009. *Osebergsgraven och kvinnlig maskulinitet*. Masteruppsats i arkeologi, Stockholms universitet. Stockholm.
- Gustin, I. 2010. Of rods and roles. Three women in Birka´s chamber graves. I: Theune, C., Biermann, F., Struwe, R. & H. Gerson, H. (red.) *Zwischen Fjorden und Steppe*, 343–354. Rahden: Marie Leidorf GmbH.
- Heide, E. 2006. Spinning seiðr. In: Andrén, A., *Old Norse Religion in long-term perspective. Origins, changes, and interactions*, 164-170. Vägar till Midgård 8. Lund: Nordic Academic Press.
- Kyhberg, O. 1980. *Vikt och värde: arkeologiska studier i värdemätning, betalningsmedel och metrologi under yngre järnålder: 1: Helgö, 2: Birka*. Stockholm : Akademilitt.
- Larsson Lovén, L. (red.). 1998. LANAM FECIT – woolworking and female virtue. Aspects of women in antiquity. In: Larsson Lovén, L. & Strömberg, A. (red.) *Aspects of women in antiquity: proceedings of the first Nordic Symposium on Women's Lives in Antiquity, Göteborg 12-15 June 1997*, 85-95. Jonsered : Åström
- Petersen, J. 1951. *Vikingetidens redskaper*. Oslo: Dybwad
- Price, N. 2002. *The Viking Way. Religion and War in Late Iron Age Scandinavia*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Petersson, K-G. 1958. Ett gravfynd från Klinta, Köpings sn, Öland. *Tor, vol. IV*, 134-149.
- Ringstedt, N. 1997. *The Birka chamber-graves: economic and social aspects : an analysis based on quantitative methods*. Stockholm: Stockholms Univ., Institutionen för arkeologi.
- Rygh, O. 1885. *Norske Oldsager ordnede og forklarede*. Christiania [Oslo]: Alb. Cammermeyer
- Trotzig, G. 2004. Trons försvarare i Birka. (Defenders of the faith in Birka) *Fornvännen* 99, 97-208.

Otryckta källor:

Arkiv

- Petersson K-G. 1957. Grävrapport. ATA (Antikvarisk- Topografiska Arkivet).
- Gejvall, N-G. 1957. Osteologisk rapport. ATA (Antikvarisk- Topografiska Arkivet).

Museum

SHM (Statens Historiska Museum). 2011. Utställningen ”Vikingar”.

Digitala källor

- Andersson, G. 2007. <http://www.historiska.se/historia/manadensforemal/2007/mfmars2007/>.
<http://mis.historiska.se/mis/sok/fid.asp?fid=107776> (kataloger)

Stockholms
universitet